

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

V kurso neakivaizdinio skyriaus
Komerčinės teisės studijų
atšakos studentės
Ievos Skačkauskienės

Magistro darbas

**Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų taikymas
Lietuvos teismų praktikoje**

Vadovas: Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Recenzentas: Lekt. dr. Saulius Aviža

Vilnius 2010

Turinys

Ižanga	2
1. Tarptautinis vaikų grobimas	4
2. Tarptautinio vaikų grobimo reglamentavimas	5
2.1. Tarptautinis lygmuo	5
2.2. Europos Sąjungos lygmuo	6
2.3. Nacionalinis lygmuo	7
3. 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų	8
3.1. Bendra informacija	8
3.2. Konvencijos struktūra ir turinys	9
3.3. Konvencijos tikslai	10
3.4. Konvencijos objektas	11
3.5. Konvencijos taikymo sritis	11
3.6. Išimtys	12
4. Prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos principas	15
5. Procesiniai vaiko gražinimo bylų aspektai	16
5. 1. Bylų teisingumas	16
5. 2. Bendrieji vaiko gražinimo bylų nagrinėjimo teisme bruožai	17
5. 3. Sprendimų vykdymo ypatumai	18
6. <i>Rinau</i> byla	20
6.1. Ginčo esmė ir eiga	20
6.2. Sprendimo vertinimas	30
7. <i>Manic</i> byla	37
7.1. Ginčo esmė ir eiga	37
7.2. Sprendimo vertinimas	41
8. Aktuali užsienio teismų praktika	44
8. 1. <i>S. v. S., S.</i> byla	44
8. 2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pažeidimo atvejai Konvencijos įgyvendinimo kontekste	45
8. 3. Atsisakymo gražinti vaikus kitais pagrindais atvejai	52
Išvados	56
Santrauka	58
Summary	59
Literatūros sąrašas	61

Ižanga

Visuomenėje nuolat kintant viešai deklaruojamų vertybių sistemai, žmonių tarpusavio santykiams tampant vis liberalesniems ir vis mažiau dėmesio skiriant šeimai, požiūris į šį institutą taip pat neišvengiamai kinta. Daugėja partnerystės, santuokos nutraukimo atvejų, vis daugiau vaikų gimsta ne santuokoje. Taip pat, plėtojantis globalizacijos procesams ir pasauliui tampant vis „mobilesniam“, daugėja santuokų tarp skirtingų tautybių bei pilietybių asmenų ir vaikų, kurių tėvai yra skirtingų valstybių piliečiai. Šeimos šiuo metu dažniausiai yra netvirtos, todėl ginčai dėl vaikų labai aktualūs. Kai ginčas dėl vaikų įgauna tarptautinį elementą, neretai susiduriama ir su neteisėto vaiko išgabenimo į kitą valstybę problema. Dėl šių priežasčių tarptautinis vaikų grobimas, Lietuvoje moksliniame lygmenyje dar beveik nenagrinėta tema, tampa vis aktualesnė.

Šio darbo tikslas – išanalizuoti Lietuvos Respublikos (toliau – Lietuva) teismuose nagrinėtų tėvų pagrobtų vaikų grąžinimo į kilmės valstybę bylų, kuriose buvo pritaikyta 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų (toliau – Konvencija), problematiką. Kadangi tokių bylų praktika Lietuvos teismuose kol kas yra negausi (tik dvi bylos) ir formuojasi, tyrimo sritį teko susiaurinti iki klausimų, kurie šias bylas sprendusiems teismams kėlė daugiausia problemų, t. y. išimties, numatančios galimybę atsisakyti grąžinti vaiką dėl galimos žalos jam, taikymo analizės remiantis tarptautine praktika bei prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos principu.

Darbo objektas – Lietuvos bei užsienio teismuose nagrinėtų bylų, kuriose buvo sprendžiami ginčai dėl neteisėto vaikų išvežimo, teorinė bei praktinė analizė. Tai itin sudėtingos bylos, kurias nagrinėjant teismui tenka pareiga išsiaiškinti subtiliausius šeimos tarpusavio santykių niuansus ir priimti sprendimą, geriausiai atitinkantį vaiko interesus. Ši principinė nuostata yra hipotetinė, nes bylose, kuriose sprendžiama, su kuriuo iš tėvų vaikas liks gyventi, visiškai atitinkančio vaiko interesus sprendimo priimti apskritai neįmanoma. Ypač tada, kai tėvai gyvena skirtingose valstybėse. Juk harmoningai vaiko emocinei raidai svarbu augti darnioje šeimoje kartu su abiem tėvais, kurie vienodai dalijasi atsakomybe už vaiko auklėjimą. Tačiau dabartiniu metu, kada šeimos, kaip jau minėta, yra netvirtos, šeimos teisėje yra daug dispozityvumo. Du žmonės turi laisvę rinktis santuoką arba partnerystę, o sudarytą santuoką nutraukti. Vaikai, gimę ne santuokoje, yra visomis prasmėmis lygiaverčiai vaikams, gimusiems santuokoje, o nesusituokę ar išsituokę tėvai turi analogiškas pareigas savo vaikams, kaip ir susituokę tėvai. Visa tai neišvengiamai lemia vis dažnesnius ginčų dėl vaikų su tarptautiniu elementu, o taip pat ir vaikų grobimo atvejus.

Bet vis dėlto vaikų teisių apsauga yra viešas interesas, ir todėl teismui, sprendžiančiam ginčą dėl vaiko, tenka pareiga ieškoti geriausio sprendimo vadovaujantis būtent vaiko interesais.

Deja, teismas, varžomas įstatymo raidės, ne visada gali priimti tokį sprendimą. Vienas iš šio darbo tikslų – tai įrodyti ir pateikti galimų pasiūlymų, kaip spręsti tokias problemas.

Darbe išsamiai nenagrinėjami kiti atsisakymo gražinti vaiką pagrindai, bendravimo teisių problemos, vaiko išvežimo į trečiąsias šalis atvejai bei kiti su Konvencijos įgyvendinimu susiję klausimai, kurie kol kas nebuvo analizuoti Lietuvos teismuose, nes tai neatitiktų darbo tikslų.

Darbe naudoti tyrimo metodai – aprašomasis, dedukcinis išvadų formulavimo, lingvistinis. Aprašomasis metodas taikomas siekiant kuo detaliau ir plačiau atskleisti teismuose nagrinėtų su darbo tema susijusių bylų fabulas, o dedukcinis išvadų formulavimo - atskleisti aktualią teisės normų taikymo problematiką vaikų interesų aspektu, lingvistinis – paaiškinti ir atskleisti teisės normų bei principų turinį.

Pagrindinis darbo leitmotyvas – vaikų interesų apsauga Konvencijos įgyvendinimo bylų kontekste.

Rimtesnių mokslinių tyrimų šia tema Lietuvoje iki šiol nėra atlikta. Šiek tiek tyrimų buvo atlikta užsienyje. Pvz., 2005 m. Olandijoje buvo atlikta Europos Sąjungos šalių šeimos teisės įgyvendinimo atvejų lyginamoji studija, kurioje aptarti ir vaikų grobimo atvejai. Tiesa, joje daugiausia nagrinėjami procesiniai aspektai. Šis magistro darbas apima daugiausia materialinės ir šiek tiek procesinės teisės klausimus nagrinėjama tema.

Darbe daugiausia remiamasi Lietuvos teismų praktika (teismų sprendimais ir bylų medžiaga) tiesiogiai įgyvendinant Konvenciją bei nacionaliniais, tarptautiniais ir Europos Sąjungos teisės aktais, reglamentuojančiais šeimos teisę Konvencijos įgyvendinimo kontekste, taip pat Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) ir šiek tiek užsienio teismų praktika.

1. Tarptautinis vaikų grobimas

Tarptautinis vaikų grobimas civilinės teisės prasme suprantamas kaip vieno iš tėvų ar kitų artimų giminaičių vykdomas neteisėtas vaiko išvežimas į kitą valstybę ir laikymas joje arba kaip teisėtai į kitą valstybę atvežto vaiko laikymas joje pasibaigus teisėtam vaiko buvimui toje valstybėje laikui.

Konvencijos 3 str. numato dvi būtinausias sąlygas, kada toks vaiko išvežimas laikomas neteisėtu. Pirma, vaiką išvežant turi būti pažeistos globos teisės, suteiktos asmeniui, institucijai ar kitai organizacijai atskirai ar kartu, pagal vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teisę. Antra, šiomis teisėmis išvežimo ar laikymo metu turi būti kartu ar atskirai naudojamosi arba turėtų būti galimybės tai daryti, jeigu vaikas nebūtų neteisėtai išvežtas. Tai reiškia, kad vaiko išvežimu ir laikymu kitoje valstybėje turi būti pažeistos teisėtos ir realiai įgyvendinamos vaiko globos teisės. Tokiu atveju vaiko išvežimas ir laikymas gali būti pripažintas neteisėtu, t. y. tarptautiniu vaiko grobimu Konvencijos prasme.

Globos teisės, pagal Konvencijos 5 str., reiškia teisę rūpintis vaiku, visų pirma – nustatyti jo gyvenamąją vietą. Verta pastebėti, kad kai kurios teisinės sistemos numato ir „bendros globos“ galimybę. Globos teisių turėtojai dažniausiai yra vaikui artimi žmonės, paprastai motina arba tėvas. Kitais atvejais – seneliai, suaugę broliai ir seserys, kiti artimi giminaičiai arba su vaiku giminystės ryšiais nesusiję žmonės. Konvencijos 3 str. numato, kad globos teisės gali būti suteiktos ir „institucijai ar kitai organizacijai“, t. y. ir juridiniam asmeniui. Konvencija numato, kad globos teisės asmeniui gali būti suteiktos: 1) pagal įstatymą; 2) teismo keliu; 3) administracinės institucijos sprendimu; 4) teisinę galią turinčiu susitarimu. Bet kokiame atveju globos suteikimo pagrindas turi būti teisėtas pagal vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teisę.

Konvencija saugo vaikų teisę nepatirti emocinių ir socialinių sukrėtimų, nebent egzistuojant juridiniai svertai, kurie garantuotų jiems stabilumą pasikeitus gyvenimo situacijai.¹ Vaiku Konvencijos prasme laikomas asmuo iki 16 metų.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 156 straipsnis taip pat numato baudžiamąją atsakomybę už vaiko pagrobimą arba vaikų sukeitimą. Su Konvencijos taikymu tiesiogiai susijusi šios normos antroji dalis, numatanti privilegijuotą nusikalstamos veikos sudėtį, kai vaiko grobimą įvykdo tėvas, motina ar kitas artimas giminaitis. Asmeniui, pagrobiamam vaiką, visada gresia baudžiamoji atsakomybė valstybėje, kurioje buvo įvykdytas pagrobimas, ir kilus tokiam ginčui paprastai yra pradedamas baudžiamasis persekiojimas. Tačiau baudžiamosios teisės priemonėmis yra siekiama tik nubausti nusikaltimą įvykdžiusį asmenį, pritaikyti jam baudžiamąją

---

¹ *Explanatory Report* by Elisa Pérez-Vera, Translation of the permanent bureau, Madrid, April 1981, p. 448 [36]

atsakomybę, pasmerkti jo nusikalstamą veiką valstybės vardu. Tuo tarpu Konvencija ir civiliniais įstatymais siekiama atkurti iki pažeidimo buvusią padėtį ir apsaugoti patį vaiką.

2. Tarptautinio vaikų grobimo reglamentavimas

2. 1. Tarptautinis lygmuo

Pirmasis ir iki šiol svarbiausias dokumentas, reglamentuojantis tėvų ar kitų artimų giminaičių vykdomą tarptautinį vaikų grobimą, yra 1980 m. spalio 25 d. Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos priimta konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų. Tai yra detaliausias tarptautinis dokumentas, reglamentuojantis materialiuosius ir procesinius vaiko grąžinimo į nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę aspektus. Lietuvos Respublikos Seimas (toliau – Seimas) šią konvenciją ratifikavo 2002 m. kovo 19 d., o Lietuvai ji įsigaliojo 2002 m. rugsėjo 1 d. ir taikoma tik šalių, pritarusių Lietuvos prisijungimui prie šios konvencijos, atžvilgiu. Lietuvos prisijungimui jau pritarė 46 valstybės Konvencijos narės.

Taip pat reikšminga 1996 m. spalio 19 d. tos pačios Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos priimta konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje. Seimas šią konvenciją ratifikavo 2003 m. liepos 3 d., o įsigaliojo ji 2004 m. rugsėjo 1 d. Ši konvencija „paskirsto“ jurisdikciją vaiko atžvilgiu tarp vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės ir valstybės, kurioje vaikas yra, centrinių įstaigų.

1961 m. Hagos konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje, Seimo ratifikuota 2001 m. rugpjūčio 2 d., įsigaliojo 2002 m. sausio 22 d. ir galioja tik šalių, pritarusių Lietuvos prisijungimui, atžvilgiu. Konvencija nustato bendro pobūdžio taisykles dėl vaikų teisių apsaugos srityje taikytinos teisės ir institucijų kompetencijos.

Taikant šias konvencijas Europos Sąjungoje, galioja ir 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamento Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (toliau – Reglamentas), nuostatos. Tokiais atvejais Reglamento nuostatos turi viršenybę konvencijų atžvilgiu, jeigu vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta yra valstybėje narėje, taip pat ir pripažįstant bei vykdančiant vienos valstybės narės teismo sprendimą kitoje valstybėje narėje.²

---

² Praktinis vadovas, kaip taikyti naująjį Briuselio II reglamentą, p. 56

1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (toliau – Vaiko teisių konvencija), Seimo ratifikuota 2005 m. liepos 3 d., detaliai reglamentuoja visuotinai pripažįstamas vaiko teises. Šios konvencijos 9-11 straipsniuose įtvirtinta vaiko teisė nebūti išskirtam su tėvais prieš savo valią, teisė nuolat bendrauti su tėvais, išskyrus atvejus, kai tai būtina vaiko interesams užtikrinti, bei susitariančių šalių siekis kovoti su neteisėtu vaiko išvežimu į kitą valstybę.

2. 2. Europos Sąjungos lygmuo

Pagrindinis ir svarbiausias teisės aktas, reglamentuojantis šeimos santykius Europos Sąjungos mastu, yra Reglamentas. Reglamento taikymas vaikų grobimo bylose siekia sulaikyti tėvus nuo neteisėto vaikų išvežimo iš jų gyvenamosios vietos, užtikrinti greitą vaiko gražinimą į jo teisėtą gyvenamąją vietą. Reglamentas taikomas tiek neteisėto išvežimo, tiek neteisėto vaiko negražinimo ir jo laikymo kitoje šalyje atvejais. Konvencija taikoma tik siekiant papildyti teisinį reguliavimą, kurio neapima Reglamentas.³

Šio Reglamento 10 straipsnyje įtvirtintos Bendrijose galiojančios jurisdikcijos pagrobto vaiko atžvilgiu nustatymo taisyklės. Vaiką neteisėtai išvežus į kitą Bendrijų valstybę narę, jo nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teismai išlaiko jurisdikciją tol, kol vaikas įgyja nuolatinę gyvenamąją vietą kitoje valstybėje ir vaiko išvežimui pasyviai (tylėjimu) pritaria visi globos teises turintys asmenys arba kol vaikas kitoje valstybėje pragyvena vienerius metus nuo tada, kai globos teises turintys asmenys sužinojo apie jo buvimo vietą ir vaikas apsirato su nauja aplinka bei įvykdoma bent viena iš šių Reglamente numatytų sąlygų: 1) per šį laiką (vienerius metus) valstybės, kurioje laikomas vaikas, kompetentingoms institucijoms nebuvo pateiktas prašymas jį gražinti; 2) toks prašymas buvo atsiimtas ir per tą patį laikotarpį nepateiktas naujas; 3) vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teismas užbaigia bylą pagal Reglamento 11 straipsnio 7 dalį, per tris mėnesius nuo pranešimo apie atsisakymą gražinti vaiką įteikimo negavęs iš šalių teikimų, kad galėtų svarstyti vaiko globos klausimą; 4) valstybės, kurioje vaikas gyveno iki išvežimo, teismas yra priėmęs sprendimą, pagal kurį vaiko gražinti neprivaloma.

Centrinės įstaigos, paskiriamos kiekvienoje valstybėje narėje, yra 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos sprendimu Nr. 2001/470/EB sukurto Europos teismo bendradarbiavimo tinklo civilinėse ir komercinėse bylose dalis. Jų pagrindinė funkcija, pagal Reglamento 54 straipsnį, – perduoti informaciją apie nacionalinę teisę ir procedūras bei imtis priemonių tobulinti Reglamento taikymą ir stiprinti tarpusavio bendradarbiavimą.

---

³ VĖBRAITĖ, Vigita. 2003 m. lapkričio 27 d. Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo (EB) Nr. 2201/2003 taikymo ribos“. *Teisė* 2007 Nr. 63, p. 110

Taip pat Reglamentas gana detaliai reglamentuoja Bendrijose galiojančias šeimų bylų procesines, ypač vykdymo, taisykles.

Anksčiau galiojęs 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos Reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo Nr. 1347/2000 šiuos klausimus reglamentavo fragmentiškai ir neišsamiai.

Jurisdikcija vaiko atžvilgiu buvo suteikta tos valstybės teismams, kurios teismai turėjo jurisdikciją santuokos nutraukimo, pripažinimo negaliojančia bei sutuoktinių gyvenimo skyrium bylose, bei kurioje yra vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta.

2. 3. Nacionalinis lygmuo

Pagrindiniai Lietuvos nacionalinės teisės šaltiniai, reglamentuojantys tarptautinio vaikų grobimo civilinius aspektus, yra Konvencijos ratifikavimo įstatymas ir su juo susiję poįstatyminiai teisės aktai.

Seimas šią konvenciją ratifikavo 2002 m. kovo 19 d. įstatymu Nr. IX-793 „Dėl konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų ratifikavimo“ su dviem išlygomis: dėl anglų kalbos kaip vienintelės galimos vartojimo centrinei įstaigai siunčiamuose dokumentuose bei dėl visų proceso išlaidų padengimo.

Minėtu įstatymu Lietuvos Vyriausybė buvo įpareigota paskirti instituciją, kuri atliks centrinės įstaigos funkcijas. Vyriausybė 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimu Nr. 1322 tokia institucija paskyrė Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją. 2009 m. kovo 25 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 209 šis nutarimas buvo panaikintas.

2008 m. lapkričio 13 d. civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymu Nr. X-1809 dalis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos funkcijų Hagos konvencijos įgyvendinimo srityje buvo perduota Teisingumo ministerijai. Šio įstatymo 11 straipsnio 2 dalies 1 punktu ji paskirta atsakinga už teismų susižinojimo funkcijų atlikimą ir informacijos apie Lietuvos Respublikos teisės nustatytas procedūrinės taisykles, susijusias su Reglamento įgyvendinimu, perdavimą. Taip pat šiuo įstatymu Konvencijos ratifikavimo įstatymo 3 straipsnis buvo pripažintas netekusiu galios.

2006 m. kovo 24 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1- 87 Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – VVTAIT) buvo įgaliota vykdyti civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo centrinei įstaigai priskirtas funkcijas.

2008 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. A1-426 socialinės apsaugos ir darbo ministras nuostatas dėl šio įgaliojimo atšaukė, o tą pačią dieną priimtu įsakymu Nr. A1-425 vėl įgaliojo VVTAIT vykdyti centrinei įstaigai pagal civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymą priskirtas funkcijas.

Taigi šiuo metu Lietuvoje centrine įstaiga laikytina VVTAIT.

Pagrindinis Lietuvos šeimos teisės šaltinis yra 2000 m. liepos 18 d. įstatymu nr. VIII-1864 patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – CK), ypač jo III knyga, reglamentuojanti šeimos teisę. Joje išdėstyti tėvų teisių ir pareigų vaikams pagrindai.

CK 3.156 straipsnis numato lygias tėvo ir motinos teises bei pareigas vaikams, nesvarbu, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, pripažinus ją negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium.

CK 3.161 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta vaiko teisė bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium, taip pat bendrauti su giminaičiais, jeigu tai nekenkia paties vaiko interesams. To paties straipsnio 5 dalyje įtvirtintas principas, kad vaikų gimusių nesusituokusiems ir susituokusiems tėvams teisės yra lygios, o 6 dalyje – kad tėvams nutraukus santuoką, ją pripažinus negaliojančia arba tėvams pradėjus gyventi skyrium, vaikų teisės nesikeičia.

CK 3.170 straipsnis numato, kad su vaiku negyvenantis tėvas arba motina turi teisę ir pareigą bendrauti su vaiku bei auklėti jį. Vaikas, kurio tėvai gyvena skyrium, turi teisę nuolat tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais, o tėvas ar motina, su kuriuo vaikas gyvena, neturi teisės trukdyti vaikui bendrauti su atskirai gyvenančiu tėvu ar motina.

CK 3.174 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad tėvų ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo teismas išsprendžia vadovaudamasis vaiko interesais ir atsižvelgdamas į jo norą, jeigu toks noras neprieštarauja jo paties interesams.

Pagrindinis Lietuvos šeimos teisės procesinius aspektus reglamentuojantis šaltinis yra 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743 patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (toliau – CPK).

3. 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų

3.1. Bendra informacija

Nuo 1893 m. gyvuojanti, apie 70 tarptautinės teisės subjektų vienijanti Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencija yra priėmusi apie 40 tarptautinių konvencijų ne tik šeimos, bet ir

kitose privatinės teisės srityse. Ši pasauliniu mastu veikianti tarptautinė organizacija daro didelę įtaką ne tik savo narių, bet ir kitų valstybių privatinei teisei bei kolizinėms normoms.⁴

Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencija pirmoji ėmėsi tarptautiniu mastu kurti priemones apsaugoti vaikus nuo žalingų padarinių, kuriuos sukelia neteisėtas jų išgabenimas į kitą valstybę. Šiam tikslui pasiekti buvo priimtos jau minėtos 1980 bei 1996 m. konvencijos, taip pat ir 1993-05-29 Konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje (Lietuva ratifikavo 1997-10-16⁵).

Ši konferencija taip pat yra sukūrusi dvi duomenų bazes vaikų grobimo byloms registruoti.

INCADAT duomenų bazė yra vieša. Joje registruojami visi reikšmingesni su Konvencijos taikymu susiję valstybių narių teismų sprendimai.

INCASTAT bazė yra skirta valstybių narių centrinėms įstaigoms. Joje kasmet apibendrinama statistinė tokių bylų informacija.

Hagos konvenciją tikslinga apžvelgti šiais aspektais: struktūros bei turinio, tikslų, reglamentavimo objekto, taikymo srities bei išimčių.

3. 2. Konvencijos struktūra ir turinys

Nedidelės apimties, keturių skyrių, 45 straipsnių dokumentas numato pagrindines principines nuostatas vaikų grąžinimo bei centrinių įstaigų tarpusavio bendradarbiavimo srityje.

Konvencijos prevencinis pobūdis reiškia, kad ja siekiama užkirsti kelią tarptautiniam vaikų grobimui sukuriant glaudžiai tarpusavyje bendradarbiaujančių susitariančių valstybių teisminių ir administracinių institucijų sistemą. Šiuo bendradarbiavimu siekiama, kad neteisėtai kitoje valstybėje laikomas vaikas būtų operatyviai grąžintas į valstybę, iš kurios buvo išvežtas, o taip pat – kad nebūtų pažeistos globos teisės bei teisė matytis su vaiku, kaip jos yra apibrėžtos Konvencijos 5 straipsnyje.⁶

Konvencija numato pareigą kiekvienai valstybei narei paskirti vieną centrinę įstaigą Konvencijoje numatytoms pareigoms atlikti bei numato konkrečias pareigas, susijusias su Konvencijos įgyvendinimu.

Asmuo, siekiantis vaiko grąžinimo, pagal Konvencijos 8 straipsnį paduoda vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos arba bet kurios kitos valstybės narės centrinei įstaigai prašymą. Šis

⁴ http://www.hcch.net/index_en.php?act=text.display&tid=26

⁵ 1997-10-16 Lietuvos Respublikos 1993 metų Hagos konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje ratifikavimo įstatymas Nr. VIII-457, (Valstybės žinios 1997-11-07, Nr. 101-2546)

⁶ *Cit. op. l.*, p. 435 [23]

prašymas nedelsiant yra perduodamas tos narės, kurioje, tikėtina, yra laikomas pagrobtas vaikas, centrinei įstaigai.

Centrinėms ir kitoms įstaigoms, siekiančioms sugrąžinti vaiką į nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę, Konvencija numato pareigą veikti kuo sparčiau. Yra numatytas orientacinis 6 savaičių terminas, kuriam suėjus prašančiosios šalies centrinė įstaiga gali pareikalauti nurodyti vėlavimo priežastis. Jeigu pradedant teismo procesą dar nėra praėję vieneri metai nuo dienos, kai vaikas buvo neteisėtai išvežtas, jis yra nedelsiant grąžinamas. Jeigu praėję daugiau nei vieneri metai – taip pat grąžinamas nedelsiant, nebent įrodoma, kad vaikas jau adaptavosi naujoje aplinkoje.

3. 3. Konvencijos tikslai

Konvencijos tikslai yra tiesiogiai įvardinti pačiame jos tekste – 1 straipsnyje. Tai yra: 1) užtikrinti, kad į bet kurią valstybę narę neteisėtai išvežtas ir joje laikomas vaikas būtų greitai grąžintas; 2) garantuoti, kad vienos valstybės narės teisės aktų nustatytos globos teisės ir teisė matytis su vaiku būtų gerbiamos ir kitose valstybėse narėse.

Vaiko išvežimo neteisėtumo Konvencijos prasme būtini elementai yra globos teisių pažeidimas ir realus naudojimas globos teisėmis išvežimo metu.

Skubaus vaiko grąžinimo siekis Konvencijos tekste tiesiogiai ir netiesiogiai minimas ne kartą. 2 straipsnis numato, kad, siekdamas Konvencijos tikslų, valstybės tam naudoja pačias sparčiausias procedūras. 10 straipsnyje nurodoma, kad valstybės, kurioje yra laikomas neteisėtai išvežtas vaikas, centrinė įstaiga turi imtis visų įmanomų priemonių, kad vaikas būtų savanoriškai grąžintas. Šia norma, be kita ko, siekiama vaiką grąžinti kuo skubiau – išvengiant ilgai trunkančio bylinėjimosi. 11 straipsnis numato terminą, per kurį turi būti priimtas sprendimas – 6 savaites nuo proceso pradžios. 12 straipsnyje imperatyviai nurodyta, kad, jeigu nuo vaiko išvežimo dar nepraėję vieneri metai, vaikas turi būti skubiai grąžintas bet koku atveju, o jeigu praėję daugiau nei vieneri metai, yra paliekama galimybė skubų vaiko grąžinimą atidėti ar atšaukti tik tuo atveju, jeigu įrodoma, kad jis jau prisitaikė prie naujos aplinkos. 14 straipsnyje valstybės, kurioje yra vaikas, institucijoms suteikiama teisė skubaus vaiko grąžinimo tikslais netaikyti kai kurių specialių procedūrų. 18 straipsnis dar labiau išplečia valstybės narės teismo ar administracinės institucijos galias nurodyti grąžinti vaiką bet kuriuo metu nurodydamas, kad atitinkamo Konvencijos skyriaus nuostatos tokių teisių neriboja.

Kalbant apie antrąjį Konvencijos tikslą, svarbu atskirti globos teises nuo teisės matytis su vaiku. Globos teisės, pagal Konvencijos 5 straipsnį, apima teisę rūpintis vaiku, visų pirma, teisę

nustatyti jo nuolatinę gyvenamąją vietą. Tai yra teisė nuolat rūpintis vaiku, spręsti svarbiausius jo auginimo ir auklėjimo klausimus. Tokia teisė paprastai suteikiama vaiko tėvams arba vienam iš tėvų, kartais kitam asmeniui, pas kurį vaikas nuolat gyvena. Teisė matytis su vaiku yra mažesnės apimties. Tai teisė ribotam laikui išvežti vaiką į kitą vietą, kuri nėra jo nuolatinė gyvenamoji vieta. Paprastai tokia teisė taip pat suteikiama vaiko tėvams, taip pat ir kitiems jam artimiems asmenims. Ji neapima teisės vienasmeniškai spręsti daugelio su vaiku susijusių klausimų.

Konvencijos 21 straipsnis numato, kad teisė matytis su vaiku gali būti ginama tais pačiais būdais, kaip ir globos teisės.

Antrasis Konvencijos tikslas yra kiekvienos prie Konvencijos prisijungiančios valstybės įsipareigojimas, kad kitose valstybėse narėse jų vidaus įstatymų nustatyta tvarka pripažintos vaiko globos teisės bei teisės matytis su vaiku jose bus pripažįstamos bei nekvestionuojamos be pagrindo.

3. 4. Konvencijos objektas

Konvencijos objektas yra tarptautinis vaikų grobimas.

Vaikų grobimas, kaip Konvencijos objektas, turi du pagrindinius aspektus. Pirma, visais atvejais susiduriama su vaiko pašalinimu iš jo įprastos gyvenamosios aplinkos bei legalios globos pažeidimu. Antra, asmuo, kuris pagrobia vaiką, paprastai tikisi, kad valstybėje, į kurią išvežamas vaikas, jam bus suteikta nuolatinė vaiko globa. Paprastai tas žmogus priklauso vaiko šeimos ratui.⁷ Tai nebūtinai turi būti vienas iš tėvų. Tai gali būti ir seneliai, kiti artimi giminaičiai arba netgi nesusiję su vaiku giminystės ryšiais jam artimi asmenys.

Kaip jau minėta, vaiko išvežimas laikomas neteisėtu Konvencijos prasme tais atvejais, kai yra pažeidžiamos suteiktos globos teisės ir šiomis teisėmis buvo ar būtų buvę realiai naudojamosi, jeigu vaikas nebūtų išvežtas.

3. 5. Konvencijos taikymo sritis

Konvencijos taikymo sritį tikslinga apibrėžti asmenų (*ratione personae*) ir laiko (*ratione temporis*) atžvilgiu.

---

⁷ *Ibid.*, p. 428 [16] – 429 [17]

Konvencijos taikymo sritis *ratione personae* apibrėžta jos 4 straipsnyje. Konvencija taikoma vaikui iki 16 metų, kuris nuolat gyveno valstybėje narėje prieš pat pažeidžiant jo globos teises ar teisę su juo matytis.

16 metų riba reikšminga tuo, kad, vaikui sulaukus tokio amžiaus, jokie teismų ar administracinių institucijų sprendimai bei veiksmai Konvencijos pagrindu jo atžvilgiu nebegali būti priimami ar vykdomi.⁸

Lietuvos įstatymai su šiuo amžiumi taip pat sieja baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas taikymą, emancipacijos galimybę. Tai reiškia tokį nepilnamečio brandos laipsnį, kada jis paprastai jau sugeba pats priimti kai kuriuos sprendimus, suprasdamas jų pasekmes bei reikšmę ir pats atsakyti už savo veiksmus.

Apibrėžiant Konvencijos taikymo sritį *ratione personae* verta pasigilinti ir į tai, kas gali būti Konvencijoje nustatytų globos teisių bei teisės matytis su vaiku turėtojais ir potencialūs „pagrobėjai“.

Taigi globos teisių turėtoju gali būti fizinis arba juridinis asmuo. Fiziniai asmenys – tai vaiko artimieji, šeimos nariai, paprastai tėvai, įtėviai ar kiti artimi giminaičiai. Globos teisės jiems suteikiamos pagal valstybės, kurioje vaikas nuolat gyvena, įstatymus. Juridiniai asmenys – tai paprastai įvairios tėvų globos netekusių vaikų ugdančios įstaigos.

„Grobėjai“ yra fiziniai asmenys, atsakingi už vaiko išvežimą į kitą valstybę. Tai irgi artimi vaikui asmenys, šeimos nariai. Atsižvelgiant į kultūrinius skirtumus ir gana plačią šiuolaikinę šeimos sampratą, tai yra nebūtinai tėvai, bet ir seneliai, įtėviai ar pan.⁹ Praktikoje dažniausi atvejai, kada vaiką pagrobia vienas iš tėvų.

Konvencijos taikymo sritis *ratione temporis* yra apibrėžta jos 35 ir 38 straipsniuose.

Konvencija susitariančiose valstybėse ar atskiruose jos teritoriniuose vienetuose taikoma tais neteisėto vaiko išvežimo atvejais, kurie buvo įvykdyti po jos įsigaliojimo ir tik tų valstybių narių atžvilgiu, kurios pareiškė pritarimą jos prisijungimui prie Konvencijos.

3. 6. Išimtys

Bendras principas, kad neteisėtai iš vienos valstybės išvežtas ir kitoje valstybėje laikomas vaikas teismo ar administracinės institucijos nurodymu turi būti skubiai grąžintas, nėra absoliutus. Konvencijos 12, 13 ir 20 straipsniai numato šio principo išimtis, ir jas sąlygiškai galima suskirstyti į penkias grupes, kurias verta aptarti.

---

⁷*Ibid.*, p. 450 [38]

⁹*Ibid.*, p. 451 [39]

Pirma, neprivaloma grąžinti vaiko, jeigu asmuo, kuris reikalauja vaiko grąžinimo, iš tiesų nesinaudojo globos teisėmis vaiko išvežimo metu arba neprieštaravo vaiko išvežimui ir laikymui kitoje valstybėje. Tai gali būti atvejai, kada asmuo sutiko, jog vaikas būtų išvežtas (*Consent*) arba neprieštaravo jo išvežimui (*Acquiescence*). Neprieštaravimas vaiko grąžinimui gali būti aktyvus arba pasyvus. Naudojimas vaiko globos teisėmis jo išvežimo momentu Konvencijos prasme yra fakto klausimas, ir tai turi būti nustatoma kiekvienu konkrečiu atveju. Kaip jau minėta, pagal Konvencijos 5 straipsnį globos teisės reiškia teisę rūpintis vaiku, visų pirma nustatant jo gyvenamąją vietą. Paprastai globos teisės turintis asmuo yra tas, pas kurį vaikas nuolat gyvena ir kuriam tenka didžioji atsakomybės už vaiką dalis. Ši išimtis netaikoma, jeigu asmuo, reikalaujantis vaiko grąžinimo, realiai neturėjo galimybės naudotis globos teisėmis jo išvežimo metu dėl pagrobėjo veiksmų.¹⁰ Pvz., jeigu pagrobėjas, pažeisdamas globos teises, slėpė vaiką, neleido su juo bendrauti ir panašūs atvejai. Ši išimtis įtvirtinta Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies a punkte.

Antra, vaikas neturėtų būti grąžinamas, jeigu yra didelė rizika, kad vaiką grąžinus jam būtų padaryta fizinė ar psichinė žala arba kad vaikas pakliūtų į kitą netoleruotiną situaciją (Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punktas). Išimtis susideda iš trijų komponentų: rimto fizinės žalos pavojaus, rimto psichologinės žalos pavojaus bei bendresnės kategorijos, apimančios didelę kitokios netoleruotinos situacijos riziką. Kiekvienas iš jų nepriklausomai gali paneigti automatinio grąžinimo prezumpciją, tačiau jie ne visada laikomi atskiromis idėjomis, o dažniausiai taikomi kartu, kaip vieninga formulė.¹¹ Ši išimtis apima atvejus, kada vaiko grąžinimas objektyviai prieštarautų jo interesams dėl pavojų, susijusių su aplinka, kurioje vaikas atsidurtų jį grąžinus. Praktikoje ši išimtis taikoma dažniausiai. Jos taikymo galimybė siejama su pavojumi vaikui, kuris gresia iš asmens, siekiančio susigrąžinti vaiką (piktnaudžiavimo tėvo valdžia atvejai – smurtas, priklausomybė nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų, netinkamas elgesys vaiko akivaizdoje, galimas vaiko seksualinis išnaudojimas ir pan.), iš valstybės, į kurią siekiama sugrąžinti vaiką (karo padėties zona, badas, sunkių užkrečiamų ligų epidemija ir pan.) arba iš vaiką pagrobusio vieno iš tėvų (grąžinant vaiką, šis turėtų vykti kartu su juo, tačiau pasitaiko, kad tai neįmanoma dėl objektyvių priežasčių).¹² Reglamento 11 straipsnio 4 dalis numato, kad šia išimtimi remiantis negalima atsisakyti grąžinti vaiko, jeigu nustatoma, kad imtasi priemonių užtikrinti vaiko apsaugą jį sugrąžinus.

---

¹⁰ *Ibid.*, p. 461 [49]

¹¹ BEAUMONT, Paul R., McELEVAY, Peter E. *The Hague Convention on International Child Abduction*. Oxford: 1999, p. 139

¹² HÜBTEGE, Rainer. Article 13(1) b) and Judicial Practice. *The Judge's Newsletter, Special Focus „The Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction – 25 Years on! Volume XI / 2006*, p. 37-40

Trečia, gali būti atsisakyta grąžinti vaiką, jeigu vaikas prieštarauja grąžinimui ir jau yra sulaukęs tokio amžiaus ir brandos, kada tikslinga atsižvelgti į jo nuomonę (Konvencijos 13 straipsnio 2 dalis). Amžius ir branda, nuo kada tikslinga atsižvelgti į vaiko nuomonę, yra subjektyvios kategorijos, vertintinos kiekvienu konkrečiu atveju atskirai. Bet kokiu atveju savo nuomonę gebantis išreikšti vaikas neturėtų būti grąžinamas prieš jo valią. Tačiau už tai atsakingos institucijos kiekvienu atveju turi kruopščiai ištirti visas aplinkybes ir įsitikinti, kad vaikui nebuvo daromas psichologinis spaudimas pareikšti vienokią ar kitokią valią.

Ketvirta, gali būti atsisakyta grąžinti vaiką, jeigu toks grąžinimas prieštarautų valstybės, į kurią kreipiamasi, pagrindiniams žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos principams (Konvencijos 20 straipsnis). Šiuos principus gali nustatyti nacionaliniai įstatymai bei valstybės tarptautiniai įsipareigojimai. Tai fundamentalios vertybės, kurių pažeidimas iš esmės kompromituotų valstybės teisinę sistemą. Lietuvos teisinėje sistemoje kaip reikšmingiausių tokius principus įtvirtinančius dokumentus galima būtų išskirti 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją bei CK II knygos II skyrių, tačiau išsamiai apibrėžti šios išimties taikymo sritį būtų sudėtinga dėl jos didelės apimties.

Penka, pagal Konvencijos 12 straipsnio 2 dalį, gali būti atsisakyta grąžinti vaiką esant dviem sąlygoms: 1) procesas pradėtas praėjus vieneriems metams ir daugiau nuo neteisėto vaiko išvežimo; 2) įrodoma, kad vaikas jau prisitaikė prie naujos aplinkos. Šios išimties tikslas – apsaugoti vaiką nuo per dažno traumuojančio gyvenamosios aplinkos pasikeitimo. Prisitaikymo prie naujos aplinkos faktas turėtų būti nustatomas atsižvelgiant į kiekvieno konkretaus atvejo aplinkybes.

Europos Sąjungoje, taikant Reglamentą, pritaikius išimtį ir atsisakius grąžinti vaiką, Reglamento 11 straipsnio 6-8 dalyse yra numatyta speciali procedūra. Ji reikalauja, kad valstybės narės teismas, priėmęs tokį sprendimą, nusiųstų sprendimo kopiją bei kai kuriuos kitus dokumentus valstybės, kurioje vaikas gyveno iki išvežimo, teismui, kompetentingam nagrinėti jo globos klausimą. Šis teismas turi pateikti informaciją ginčo šalims bei pakviesti jas per 3 mėnesius nurodyti, ar jos pageidauja, kad teismas nagrinėtų vaiko globos klausimą. Jeigu per šį laikotarpį teismas negauna šalių teikimų, byla užbaigiama. Jeigu bent viena šalis turi pastabų, teismas globos klausimą pagal nacionalinę teisę nagrinėja iš esmės. Jeigu priimamas sprendimas, reikalaujantis grąžinti vaiką, jis yra vykdomas nepaisant ankstesnio kitos valstybės narės teismo sprendimo, kuriuo buvo atsisakyta grąžinti vaiką pagal Konvenciją.

4. Prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos principas

Prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos principas įtvirtintas CK 3.3 straipsnio 1 dalyje kaip vienas iš šeimos santykių teisinio reglamentavimo principų. Šis principas reiškia, kad priimant įvairius teisės aktus, juos taikant ar sprendžiant klausimus, kurių teisės aktai nereglementuoja, visada būtina įvertinti sprendimą ar bet koki kitą veiksmą vaiko interesų požiūriu bei užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti.

Konvencijos preambulė taip pat patvirtina, kad „sprendžiant klausimus, susijusius su vaikų globa, svarbiausia yra vaikų interesai“.

Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalis taip pat numato, kad „imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia - vaiko interesai“.

1996 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo¹³ 4 straipsnio 1 punktas numato principinę nuostatą, kad visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus.

Teisėtų vaiko interesų turinį sudaro daugybė tarptautiniuose susitarimuose ir nacionaliniuose teisės aktuose numatytų garantijų visapusiškai vaikų gerovei užtikrinti. Šias garantijas sąlyginai galima skirstyti į materialines bei emocines-psichologines. Pastarosios šiuo atveju įgyja ypatingą reikšmę, kadangi kalbama apie vaikus, kurių asmenybė, pasaulėžiūra, vertybinė orientacija dar tik formuojasi, ir šių procesų harmonija labai priklauso nuo vaiko emocinės sveikatos. Susiduriama su itin subtiliais raidos psichologijos klausimais bei specifiniais kiekvieno vaiko poreikiais, ir norint į visa tai įsigilinti, dažnai vien teisinių priemonių nepakanka. Teismai, sprenddami bylas dėl vaiko gražinimo pagal Konvenciją, turėtų į tai atsižvelgti.

Šiuolaikiniame pasaulyje vaiko interesai dažnai suvokiami siaurai – kaip jo materialinis aprūpinimas, apsauga nuo įvairaus pobūdžio smurto, galimybė lavintis bei mokytis, sveikatos apsauga ir pan. Bet iš tiesų vaikui reikia daug daugiau. Svarbiausias ir pagrindinis mažų vaikų iki 3-4 metų poreikis yra emocinis saugumas ir prierašumas. Šio poreikio patenkinimas arba nepatenkinimas ankstyvajame ikimokykliniame amžiuje turi lemiamą reikšmę vėlesnei vaiko socialinei raidai. Yra atlikta nemažai mokslinių tyrimų šioje srityje.¹⁴

„(...) Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nurodydamas, kad pagal Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnį visus klausimus, susijusius su vaiku, būtina spręsti prioritetiškai

¹³ Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807

¹⁴ MYERS, David G. *Psichologija*. Kaunas: 2000, p. 86-98

vadovaujantis vaiko interesais, pažymėjo, kad vaiko interesai – tai pirmiausia įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybės šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje. Tačiau vaiko interesų negalima sutapatinti su vaiko nuomone. Vaiko nuomonė yra svarbi nustatant vaiko teisių įgyvendinimą, bet ji nėra teismui privaloma, nes vaiko nuomonė gali prieštarauti jo interesams. Antra vertus, vaiko nuomonės reikšmės negalima ir sumenkinti, ji yra labai svarbi, juolab kad Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnyje įtvirtinama vaiko teisė būti išklausytam (...)“¹⁵

Konvencijoje numatytos jos taikymo išimtys yra susijusios būtent su vaiko interesais.

Pirmąją išimtį siekiama užtikrinti, kad vaikas nebūtų gražintas asmeniui, kuris neįgyvendino savo globos teisių iki vaiko išvežimo, ir vaikas liktų su tuo asmeniu, kuris juo realiai rūpinosi, auklėjo, prie kurio vaikas yra prisirišęs.

Antrąją išimtį siekiama eliminuoti riziką gražinus vaiką padaryti jam fizinės ar psichinės žalos ar patekti į kitokią netoleruotiną situaciją. Šiuo atveju žalos vaikui padarymo galimybė yra siejama su aplinka, į kurią vaikas pakliūtų gražinus jį pagal Konvenciją.

Kitomis išimtims yra siekiama užtikrinti pagrindinių žmogaus teisių bei laisvių apsaugos principų įgyvendinimą, apsaugoti vaiką nuo galimo šoko dar kartą pasikeitus gyvenamajai aplinkai, kurioje jau adaptavosi, taip pat užtikrinti galimybę pakankamos brandos vaikui pačiam pareikšti savo nuomonę sprendžiant tokią bylą ir garantijas, kad į jo nuomonę bus atsižvelgta.

Vaiko gražinimo bylose yra sprendžiami vaiko likimą lemiantys klausimai. Taigi visokeriopa vaiko interesų apsauga turėtų būti svarbiausias tokių bylų ir su jomis susijusių klausimų leitmotyvas.

5. Procesiniai vaiko gražinimo bylų aspektai

5. 1. Bylų teisingumas

Vaiko gražinimo pagal Konvenciją bylos teisingumas nustatomas pagal CPK, Reglamentą bei pagal 2008 m. lapkričio 13 d. civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymą.¹⁶

Reglamento 10 straipsnis numato, kad, vaiką neteisėtai išvežus ar negražinus, valstybės narės, kurioje vaikas iki neteisėto išvežimo ar negražinimo turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, teismai išlaiko savo jurisdikciją iki tol, kol vaikas įgyja nuolatinę gyvenamąją vietą kitoje

---

¹⁵ MIKELĖNAS, Valentinas. Tarptautinių sutarčių vaiko teisių apsaugos srityje taikymas Lietuvos teismų praktikoje. *Justitia*, 2006 m. Nr. 1, p. 8

¹⁶ Valstybės žinios, 2008-11-29, Nr. 137-5366

valstybėje narėje ir įvykdomos kitos sąlygos, faktiškai reiškiančios globos teisių suteikimą vaiką išvežusiam asmeniui.

Minėto įstatymo 7 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad bylos dėl vaiko gražinimo, kai vaikas neteisėtai atvežtas ar neteisėtai laikomas Lietuvoje, teisingos Vilniaus apygardos teismui.

Šia įstatymo nuostata siekta sutelkti visas tokio pobūdžio bylas viename teisme. Iki šio įstatymo priėmimo galiojęs įstatymas¹⁷ numatė, kad tokios bylos teisingos apygardų teismams pagal vaiko buvimo vietą arba paskutinę žinomą vaiko buvimo vietą.

Tačiau šis įstatymas taikomas tik valstybių – ES narių atžvilgiu. Todėl visais kitais atvejais, kai pareiškėjas yra ne ES valstybės narės pilietis, bylų teisingumas nustatomas pagal CPK.

Pagal CPK 580 straipsnio 1 dalį, prašymai išduoti teismo leidimą paduodami pareiškėjo gyvenamosios vietos apylinkės teismui. Tačiau šios kategorijos bylų ypatybė yra tai, kad pareiškėjas paprastai neturi gyvenamosios vietos Lietuvoje. Bendrųjų CPK IV skyriaus ir specialiųjų LIX skyriaus taisyklių pritaikyti taip pat negalima, nes vaiką pagrobęs asmuo tokiose bylose neturi atsakovo statuso ir šie ginčai yra neturtiniai. Taigi vaiko gražinimo pagal Konvenciją bylų, kai pareiškėjas yra ne Europos Sąjungos pilietis klausimas Lietuvos teisėje yra nereglamentuotas. Tikėtina, kad, siekiant kuo greitesnio ir operatyvesnio bylos išnagrinėjimo, tokios bylos turėtų būti teisingos apylinkės teismams pagal pagrobto vaiko buvimo vietą Lietuvoje.

5. 2. Bendrieji vaiko gražinimo bylų nagrinėjimo teisme bruožai

Šios bylos priskirtinos prie šeimos bylų, kurių nagrinėjimui teisme CPK numato specialias taisykles.

Galima išskirti tokias išskirtinai šioms byloms būdingas teismo pareigas ir teises nagrinėjant ginčą:

1) Pareiga išklausti vaiko, sugebančio suformuluoti savo pažiūras, nuomonę ir į ją atsižvelgti, jeigu tai neprieštarauja paties vaiko interesams. Ši pareiga numatyta CPK 380 straipsnyje ir CK 3.164 straipsnio 1 dalyje. Vaiko gebėjimas suformuluoti savo pažiūras yra fakto klausimas, ir turi būti įvertinamas kiekvienu konkrečiu atveju atskirai. Neįmanoma nustatyti konkretaus amžiaus, nuo kurio vaikas laikytinas gebančiu suformuluoti savo nuomonę. Taip pat

---

¹⁷ 2005-04-21 Lietuvos Respublikos įstatymas dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo Nr. X-169 (Valstybės žinios, 2005-05-07, Nr. 58-2004)

teismas privalo užtikrinti vaikui galimybę išreikšti savo tikrąją, o ne vienokio ar kitokio psichologinio poveikio aplinkybėmis susiformavusią momentinę nuomonę, eliminuodamas bet kokią galimybę proceso metu suinteresuotiems asmenims manipuluoti vaiku.

2) Pareiga užtikrinti privalomą valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos dalyvavimą nagrinėjant ginčą (CK 3.178 straipsnis). Ši institucija turi pateikti teismui išvadą dėl ginčo, ir teismas privalo ją įvertinti.

3) Pareiga siekti, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir interesai. Tai bendras visų šeimos bylų bruožas, numatytas CPK 376 straipsnio 2 dalyje.

4) Pareiga bent vienos iš šalių prašymu nagrinėti bylą uždareme teismo posėdyje (CPK 379 straipsnis). Tai irgi bendras šeimos bylų bruožas, iš dalies skirtas apsaugoti ir vaikų interesus.

5) Didesnis teismo vaidmuo – jo teisė savo iniciatyva rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia, jeigu tai būtina siekiant teisingai išspręsti ginčą, bei patenkinti daugiau reikalavimų, nei jų buvo pareikšta, kai jie yra tiesiogiai susiję su pareikšto ieškinio dalyku ir pagrindu (CPK 376 straipsnio 1 ir 3 dalys). Konvencijos įgyvendinimo kontekste, vadovaudamiesi šia nuostata teismai turėtų daugiau dėmesio skirti vaikų išvežimo į užsienį bei jų laikymo ten aplinkybėms išsiaiškinti sprenddami vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimus su tarptautiniu elementu, nors praktika rodo, kad tai nėra daroma.¹⁸

6) Pagal 2008 m. lapkričio 13 d. civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo 7 straipsnio 6 dalį, dėl teismo nutarties vaiko gražinimo bylose gali būti paduodamas apeliacinis skundas, tačiau kasacija negalima.

5. 3. Sprendimų vykdymo ypatumai

Vaiko gražinimo procedūrą reglamentuoja Konvencijos III skyrius. Taip pat taikomos CPK VI dalies nuostatos bei Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. 1R-352 patvirtinta sprendimų vykdymo instrukcija¹⁹ su vėlesniais pakeitimais, iš kurių nagrinėjamai temai reikšmingiausias 2009 m. kovo 30 d. įsakymu Nr. 1R-93 patvirtintas pakeitimas.²⁰

¹⁸ Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartys: 2003 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje *V. Svilainytė v. J. G. Douglas* Nr. 3K-3-377/2003 kat. 123; 2003 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje *D. Mikuličienė v. G. Mikuličius* Nr. 3K-3-506/2003, kat. 71.4; 2003 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *N. Gillis v. V. Ivanov* Nr. 3K-3-1003/2003, kat. 71.4; Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje *E. Rašitova v. T. Sykut, T. Sykut* Nr. 2-568/2006, kat. 94.5; 106.4; 106.8.2

¹⁹ Valstybės žinios, 2005-11-03, Nr. 130-4682

²⁰ Valstybės žinios, 2009-03-31, Nr. 35-1352

Pagrindinės tokio pobūdžio sprendimų vykdymo ypatybės yra trys.

Pirma, sprendimas turi būti priimtas ir vykdomas skubiai. Konvencijos 12 straipsnyje nurodytas orientacinis vienerių metų terminas nuo vaiko išvežimo dienos, per kurį vaikas turi būti gražintas. Praėjus šiam terminui, vaikas vis tiek turi būti gražintas, nebent įrodoma, kad jis jau prisitaikė prie naujos aplinkos. Konvencijos 18 straipsnyje numatyta, kad bylą nagrinėjančios teismo ar administracinės institucijos apskritai yra laisvos bet kuriuo metu nurodyti gražinti vaiką.

Visa tai yra numatyta siekiant apsaugoti vaiko interesus, apsaugoti jį nuo papildomo emocinio šoko, kai jis, jau spėjęs prisirišti prie pagrobėjo, vėl yra iš jo paimamas ir gražinamas teisėtam globėjui, kurį galbūt jau spėjo pamiršti. Kiekvienas ikimokyklinio, ypač jaunesnio, amžiaus vaikas yra linkęs labai greitai prisirišti prie suaugusio žmogaus, kuris juo tuo metu rūpinasi ir tenkina jo poreikius. Ypač tai būdinga tiems vaikams, kurie nuo mažens augo nedarnioje šeimoje ir nesijautė saugūs. O jeigu tėvų nesutarimai yra pasiekę tokį lygį, kad vaikas yra grobiamas, labai tikėtina, kad šis vaikas augo būtent tokioje šeimoje. Todėl bet koku atveju galima kelti prielaidą, kad vienerių metų terminas yra per ilgas, nes vaikas prisiriša prie žmogaus ir prisitaiko prie aplinkos daug greičiau. Juolab, kad vaiko gražinimo bylos sprendimas nėra lemiamas sprendžiant vaiko nuolatinės globos nustatymo klausimas. Todėl galimos situacijos, kada vaiko globos klausimą sprendžianti institucija priima sprendimą, priešingą vaiko gražinimo klausimą sprendžiančios institucijos sprendimui, t.y. vaiko nuolatinę gyvenamąją vietą nustato su asmeniu, pagrobusiu vaiką. Tokiu atveju vaikas yra blaškomas tarp skirtingose valstybėse gyvenančių globėjų kelis kartus. Bet koku atveju tai yra žalinga jautriai jo psichikai.

Antra, vykdamas tokio pobūdžio sprendimus, turi dalyvauti asmuo, kuriam perduodamas vaikas, ir valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas, o bet kurios iš šalių, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovo prašymu arba sprendimą vykdančiam antstoliui nusprendus – ir psichologas. Šių asmenų funkcija vykdymo procese – garantuoti, kad vaiko perdavimas vyktų kuo palankesniu jam būdu, iki minimumo sumažinti žalos vaiko psichikai tikimybę.

Trečia, ginčui užsitęsęs, vaikas gali natūraliai nutolti nuo asmens, kuris siekia jį susigrąžinti, ir dar labiau prisirišti prie jį pagrobusio asmens, ypač, jeigu šis juo tinkamai rūpinasi. O turint galvoje tai, kad tokio pobūdžio bylas dažnai lydi įsisenėję ir vis gilėjantys tėvų (ar kitų dėl vaiko kovojančių asmenų) konfliktai, tikėtina, kad vaiką pagrobęs asmuo tuo metu jį psichologiškai nuteikinės prieš asmenį, siekiantį vaiko gražinimo. Tokiu atveju gražinimas vaiką traumotų

psichologiškai. Todėl labai svarbu viso proceso metu iki galutinio sprendimo įvykdymo užtikrinti vaiko ir asmens, siekiančio jo gražinimo į kilmės valstybę, bendravimo teises.

6. *Rinau* byla

6. 1. Ginčo esmė ir eiga

Ši byla buvo painiausia ir daugiausia visuomenės bei teisininkų dėmesio sulaukusi vaiko gražinimo pagal Konvenciją byla Lietuvos teismų praktikoje.

2005-01-11 Lietuvos pilietės I. R. ir Vokietijos Federacinės Respublikos (toliau – Vokietija) piliečio M. R. šeimoje gimė duktė L. R. Šeima gyveno Bergfeldėje, Vokietijoje. Santuoka tarp vaiko tėvų buvo sudaryta 2003-07-27 Vokietijoje, santuokai sutuoktiniai notarine sutartimi buvo pasirinkę Vokietijos teisę. Kartu su sutuoktiniais gyveno ir I. R. sūnus iš pirmosios santuokos E. M., gimęs 1992-05-06.

Netrukus po vaiko gimimo M. R. išsikraustė iš šeimos nuomojamo būsto, ir sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium. Mergaitė liko gyventi su motina ir broliu, tačiau tėvas ir toliau rūpinosi jos auklėjimu ir ugdymu, pasiimdavo į savo namus, vežiodavo į vaikų baseiną.

I. R. nesisekė Vokietijoje susirasti darbo pagal savo kvalifikaciją, be to, jos sūnaus iš pirmosios santuokos sveikatos būklė (vaikas sirgo sunkia psichikos liga) nuolat blogėjo, jam teko gydytis psichiatrijos ligoninėje. Berniukui nepavyko adaptuotis svetimose šalyje, jis norėjo grįžti į Lietuvą. Tačiau sutuoktinis I. R. dar 2005-05-17 raštu kategoriškai uždraudė išsivežti dukterį į Lietuvą. Santuoka buvo faktiškai iširusi, sutuoktiniai konfliktavo, tačiau vis dar dalijosi bendros dukters auklėjimo rūpesčiais.

2006-07-21 I. R., gavusi sutuoktinio sutikimą, išsivežė dukterį į Lietuvą dviejų savaičių trukmės atostogoms. Pasibaigus šiam terminui, ji pranešė sutuoktiniui, kad negalės laiku grįžti dėl dukters ligos – vidurinės ausies uždegimo. Taip pat ji išsiuntė prašymą Vokietijos teismui, kuriame 2006-08-14 turėjo būti nagrinėjama santuokos nutraukimo byla, atidėti teismo posėdį dėl šios priežasties. Šis jos prašymas nebuvo patenkintas. Teismo posėdis įvyko nedalyvaujant I. R., jai atstovavo advokatė. Teismas suteikė laikinąją vaiko globą tėvui, kol bus priimtas galutinis sprendimas.

2006-08-06 M. R. padavė Potsdamo policijos tarnybai pranešimą apie padarytą nusikaltimą – vaiko pagrobimą, o 2006-08-08 – prašymą Vokietijos centrinei įstaigai dėl vaiko gražinimo. Dėl Vokietijoje pradėto ikiteisminio tyrimo bei gresiančio suėmimo I. R. neatvyko ir į

antrąją skyrybų bylos teismo posėdį, kuris įvyko 2006-09-29. Pareiškimą apie vaiko pagrobimą M. R. atsiėmė tik 2007-01-02.

I. R. apskundė Vokietijos teismo nutartį dėl vaiko laikinosios globos suteikimo tėvui atskiruoju skundu aukštesnės instancijos teismui, tačiau šis jos skundas buvo atmestas kaip nepagrįstas.

2006-10-26 M. R. Klaipėdos apygardos teismui pateikė prašymą dėl vaiko grąžinimo.

M. R. pabrėžė, kad egzistuoja abi Reglamento 2 straipsnio 11 punkte nurodytos sąlygos, kuriomis vaiko išvežimas laikomas neteisėtu. Taip pat jis pabrėžė Reglamento preambulės 17 punktą, pabrėžiantį būtinybę institucijoms vaiko neteisėto išvežimo atvejais veikti skubiai.

Vaiko tėvas teigė, kad net ir pradėjęs gyventi skyrium su sutuoktine jis išsaugojo šiltą ryšį su dukra. Nurodė, kad vaikas praleisdavo jo namuose apie 12 parų per mėnesį, kad jo nuomojamas butas yra specialiai pritaikytas mažo vaiko poreikiams. Pabrėžė, kad lankydavosi su dukra vaikų baseine, ją lavindavo. Taip pat samdydavosi valandinę auklę dukteriai prižiūrėti. Teigia, kad prižiūrėjo dukrą dvi savaites, kol I. R. viena atostogavo Turkijoje.

M. R. teigia ne kartą sakęs sutuoktinei, kad jis kategoriškai nesutinka, jog ji perkeltų vaiko gyvenamąją vietą į Lietuvą. Bet, to nepaisydama, I. R. negrižo iš dviejų savaičių trukmės atostogų Lietuvoje, į kurias buvo išsivežusi dukterį su tėvo leidimu.

Taip pat M. R. rėmėsi Vokietijos teise, pagal kurią vaiko išvežimo į Lietuvą metu vaiko tėvai turėjo bendrą vaiko globą, o vienam iš tėvų tokią globą pažeidus, kitas įgyja teisę ją susigrąžinti. Be to, nuo 2006-08-14 Vokietijos teismai tėvui suteikė išimtinę vaiko globos teises.

Proceso metu vaiko tėvas vis pabrėždavo, kad neteisėtas vaiko išvežimas ir laikymas kitoje valstybėje yra grėsmė vaiko gerovei savaime, ir todėl būtina kuo skubiau vaiką grąžinti į jo kilmės šalį, t. y. į jo įprastą socialinę aplinką. „Dėl šios priežasties vaiko grąžinimo byloje teismas apskritai neturėtų vertinti įvairių teismui pateiktų psichologų išvadų, rekomendacijų ir nuomonių dėl vaiko interesų ir susiklosčiusių betarpiškų psichologinių-emocinių ryšių su vienu iš tėvų, kurios teiktinos, ir be abejo yra labai reikšmingos, vaiko globos nustatymo byloje.“²¹

M. R. neigė bet kokią galimybę, kad mažametei L. R., grąžinus ją į Vokietiją, būtų padaryta žala. Motyvavo teisės doktrina bei užsienio teismų praktika. Galima žala vaikui, dėl kurios galima būtų taikyti Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytą išimtį, laikytina reali, o ne hipotetinė žala, susijusi su vaiko seksualiniu išnaudojimu, pakliuvimu į narkotinėmis medžiagomis piktnaudžiaujančio asmens globą, grįžimu į karo veiksmų zoną ar pan. Siekdamas patvirtinti, kad vaiką grąžinus į Vokietijos Federaciją jam nebus padaryta žala, tėvas teismui pateikė psichiatro dr.

---

²¹ Klaipėdos apygardos teismo civilinė byla Nr. 2-1064-370/2006, III tomas, p. 83

Rainer Bailloff išvadą. Įdomu tai, kad šią išvadą psichiatras parašė nepabendravęs nei su mergaite, nei su jos motina, remdamasis vien Lietuvos psichologų išvadamis ir vaiko tėvo pasakojimu.

Kaip suinteresuoti asmenys, į bylą buvo įtraukta I. R. ir VVTAIT.

Vaiko motina dalyvaudama procese teigė, kad globos teises iki vaiko išvežimo pagal susitarimą su sutuoktiniu faktiškai vykdė ji. Tvirtino, kad dukra pas tėvą praleisdavo vidutiniškai 7,5 paros per mėnesį, ir kad „tokios trukmės bendravimo negalima laikyti faktiniu pareigų vykdymu ar faktiniu vaiko gyvenimu su tėvu“.²² I. R. taip pat tvirtino, kad Oranienburgo teismas vaiko globos teises tėvui suteikė grubiai pažeisdamas jos teises – nutartis buvo priimta jai nedalyvaujant, ignoruojamos Lietuvos medikų išduotos pažymos apie mergaitės ligą, dėl kurios ji negalėjo atvykti.

I. R. teigė, kad, išvežus dukterį į Vokietiją, jai būtų padaryta nepataisoma žala, nes mergaitė nuo mažens augo kartu su mama ir broliu, yra prie jų prisirišusi, tarp jų susiformavę šilti santykiai. Pasak motinos, tokio amžiaus vaikas konkrečios šalies kaip savo socialinės aplinkos dar nesuvokia, todėl jos socialine aplinka laikytina ji pati. Šiuos teiginius patvirtino ir teismui pateiktas VŠĮ Vilniaus universiteto vaikų ligoninės filialo Vaiko raidos centro išrašas iš asmens sveikatos kortelės bei dr. A. Liniauskaitės išvada, kiti dokumentai.

I. R. teigė, kad po atostogų į Vokietiją negrižo dėl savo sūnaus E. M. sveikatos būklės. Ji teigė, kad vaiko, nuo mažens sergančio psichine liga, būklė gyvenant Vokietijoje smarkiai pablogėjo, jam nepavyko ten adaptuotis mokykloje, susirasti draugų. Neva grįžus atostogų į Lietuvą, berniukas pasijuto daug geriau ir kategoriškai atsisakė važiuoti atgal į Vokietiją. Vaiko motina teigė: „Esant tokioms aplinkybėms aš tikrai nerizikuosiu sūnaus sveikata ir neversiu jo grįžti į Vokietiją ir nepaliksiu jo Lietuvoje vieno. Taigi sprendžiant leidimo dėl dukros L. grąžinimo tėvui išdavimo klausimą kalba eina apie jos atskyrimą nuo motinos ir brolio.“²³

Taip pat I. R. rėmėsi argumentais apie despotišką sutuoktinio charakterį, abejotinus jausmus dukteriai ir keistus auklėjimo metodus. Ji taip pat teigė, kad M. R. nenorėjo vaiko ir įkalbinėjo ją nutraukti nėštumą bei prieš ją nuolat vartojo psichologinį smurtą. Taip pat ji teigė, kad sutuoktinis jai po cezario pjūvio operacijos nepadėjo rūpintis naujagime dukra (byloje yra tai patvirtinantis slaugytojos liudijimas), namo grįždavo vėlai ir savaitgaliais linksmindavosi su kita moterimi. I. R. teigė, kad M. R. piktnaudžiauja alkoholiu, tačiau byloje esanti Vokietijos medikų išduota pažyma šio fakto nepatvirtina. I. R. tvirtino, kad sutuoktinis nemėgo jos sūnaus, blogai su juo elgėsi, stokojo kantrybės bei įgūdžių bendrauti su psichikos sveikatos problemų turinčiu paaugliu, vartojo prieš jį psichologinį smurtą.

---

²² *Ibid.*, II tomas, p. 16

²³ *Ibid.*, II tomas, p. 20

VVTAIT, teikdama išvadą dėl mergaitės grąžinimo, atkreipė dėmesį į tai, kad, įvertinus visas aplinkybes (vaiko gyvenimas su motina nuo gimimo, jos emocinis prisirišimas prie motinos ir brolio ir kt.) bei ypač akcentavusi VšĮ Vilniaus universiteto vaikų ligoninės filialo Vaiko dienos centro tyrimo išvadoje nurodytus teiginius, kad mergaitės atskyrimas nuo motinos neigiamai atsilieptų jos emocinei sveikatai bei sukeltų riziką raidai, pažymėjo, jog vis dėlto nėra įrodymų, kad mergaitės tėvas M. R. negalėtų tinkamai rūpintis dukterimi.

VVTAIT rėmėsi Reglamento nuostatomis dėl bendros vaiko globos, buvusios vaiko išvežimo metu, bei dėl negalimumo taikyti Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte nurodytą išimtį, jeigu imamasi priemonių užtikrinti vaiko apsaugą jam grįžus į nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę.

VVTAIT nuomone, M. R. prašymas dėl vaiko grąžinimo yra pagrįstas, tačiau teismas turėtų įvertinti, ar mergeitei nebus padaryta psichinė žala, o nustačius, kad yra didelė rizika tokiai žalai atsirasti, išsiaiškinti, ar bus imtasi priemonių apsaugoti mergeitei.²⁴

2006-12-22 teismas nutartimi atsisakė išduoti leidimą grąžinti L. R. į Vokietiją.

Teismas įvertino ypatingą motinos ir dukters ryšį, susiklosčiusį jai auginant dukterį nuo gimimo, pakankamai geras mergaitės buitines ir materialines gyvenimo sąlygas Lietuvoje, vaiko prierašumą motinos ir brolio atžvilgiu, itin jauną mergaitės amžių, konfliktiškus vaiko tėvų tarpusavio santykius, mergaitės brolio psichikos būklę, dėl kurios jis negalėtų kartu su motina ir seserimi vykti gyventi į Vokietiją, aplinkybę, kad tėvas turi visas galimybes įgyvendinti beveik visas savo teises ir pareigas vaiko atžvilgiu, ir, vadovaudamasis geriausiaisiais vaiko interesais, priėjo prie išvados, jog „iki nebus kompetentingo teismo galutiniu įsiteisėjusiu sprendimu išspręsti mažamečio vaiko globos ir kiti konkretūs tėvų teisių ir pareigų vykdymo klausimai, negalima vien dėl formalių priežasčių vėl, galbūt net laikinai, keisti vaiko socialinę aplinką, nes formalus grąžinimas į kilmės šalį neužtikrins vaiko gerovės, saugios, nekeliančios emocinės įtampos aplinkos ir netoleruotinos dėl tėvų tarpusavio santykių neapibrėžtumo situacijos bei sukurs didelę psichinės žalos vaikui padarymo riziką“²⁵

Nutartyje pažymėta, kad dėl tėvų konflikto, skyrybų, savo mažametystės bei negalėjimo išsakyti savo nuomonę vaikas ir taip yra patekęs į netoleruotiną situaciją, kurios negalima dar labiau komplikuoti, ir kad priimant bet kokį sprendimą šiuo klausimu vaiko interesams turi būti teikiama pirmenybė tėvų interesų atžvilgiu.

---

²⁴ *Ibid.*, II tomas, p. 6-8

²⁵ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1064-3/2006, kat. (N) 130.2.1; 77.4.2, p. 9

Konvencijos tikslas, pasak teismo, yra pasiekti *status quo ante*, t. y., vaikas turėtų grįžti į Vokietiją kartu su motina. Tačiau šiuo konkrečiu atveju tai neįmanoma dėl kito I. R. vaiko sveikatos būklės. Todėl gražinus vaiką į Vokietiją, bendravimas su motina visiškai nutrūktų, o tai nesuderinama su vaiko interesais. Vaiko tėvas teismui konkrečiai nepaiškino, kaip jis pateisintų motinos nebuvimą šiuo atveju. Jo argumentus, kad jis kalbėtųsi su vaiku ir prireikus kreiptųsi psichologo pagalbos, teismas įvertino kaip neproporcingus susiklosčiusiam artimam vaiko ryšiui su motina.

M. R. šią nutartį apskundė Lietuvos apeliaciniam teismui.

Apeliacinis teismas pripažino teisingomis pirmosios instancijos teismo išvadas apie tai, kad M. R. pats iniciavo šeimos iširimą, ir, sutuoktinei svetimoje šalyje pakliuvus į sunkią finansinę situaciją, savo veiksmais paskatino I. R. grįžti su vaikais į Lietuvą, su kuria ji buvo išlaikiusi asmeninius ryšius. Teismas teigiamai įvertino I. R. rūpinimąsi dukterimi bei jų ryšį, pastebėjo, kad yra tikėtina, jog I. R. ir toliau rūpinsis dukterimi.

Tačiau, pasak teismo, šios aplinkybės yra reikšmingos sprendžiant vaiko globos klausimą iš esmės, o ne vaiko gražinimo klausimą. Sprendžiant vaiko gražinimo klausimą, teismas neturėtų pasisakyti tokiais klausimais, nes sprendimas dėl vaiko gražinimo nėra lemiamas sprendžiant vaiko globos klausimą iš esmės. Juolab, šiuo atveju nėra pagrindo prielaidoms, kad kompetentingas globos klausimą sprendžiantis teismas neįvertintų visų bylos aplinkybių ir reikšmingų faktų.

Apeliacinis teismas konstatavo, kad yra abi Konvencijos 3 straipsnyje nurodytos aplinkybės, kuriomis vaiko išvežimas laikomas pagrobimu.

Apeliacinis teismas taip pat išaiškino, kad „Konvencijos tikslas yra garantuoti tėvų vaiko globos teisių realizavimą vaiko gyvenamojoje vietoje, kurioje jis buvo iki neteisėto išvežimo ar laikymo. Šiuo atveju pats L. R. laikymas be jos tėvo M. R. sutikimo Konvencijos prasme reiškia vaiko gerovės pažeidimą, nes tėvas negali realizuoti globos teisių vaiko gyvenamojoje vietoje, buvusioje iki neteisėto laikymo, o L. R. negali gauti tėvo globos jos gyvenamojoje vietoje, buvusioje Vokietijoje, iki jos neteisėto laikymo Lietuvoje. Tai reiškia, kad kol nebus atstatytos pažeistos globos teisės, kurias L. R. ir jos tėvas turėjo iki jos neteisėto laikymo Lietuvoje, L. R. gerovė yra pažeidinėjama. Vaiko gerovės užtikrinimas Konvencijos prasme yra jo gražinimas į kilmės šalį, šiuo atveju – L. R. gražinimas į Vokietiją.“²⁶

Apeliacinis teismas, įvertinęs šalių pateiktas specialistų išvadas, nusprendė, kad „mažametės L. R. gražinimas natūraliai gali sukelti psichologinių sunkumų vaikui, tačiau nėra

---

²⁶ *Cit. op.* 21, IV tomas, p. 52

pagrindo manyti, kad mergaitė patirs tokią didelę psichinę žalą, ar šie sunkumai sudarys netoleruotiną situaciją, viršijančią normalius trukdžius, kuriuos gali sukelti mažo vaiko gražinimas į kilmės šalį, ir dėl to būtų pagrindas taikyti Konvencijos išimtį dėl vaiko negražinimo.²⁷ Taip pat teismas pastebėjo, kad išimtis šiuo pagrindu gali būti taikoma tik įrodžius neišvengiamą žalą, o ne jos riziką, ir kad pareiga įrodinėti tokią žalą tenka asmeniui, kuris prieštarauja vaiko gražinimui.

2007-03-15 Lietuvos apeliacinis teismas panaikino Klaipėdos apygardos teismo 2006-12-22 nutartį ir įpareigojo I. R. iki 2007-04-15 perduoti dukterį tėvui į Vokietiją.

2007-04-06 I. R. pateikė prašymą atidėti dukters perdavimą tėvui, kol stabilizuosis jos sūnaus sveikatos būklė, pablogėjusi dėl apeliacinio teismo sprendimo. Kartu buvo pateikta ir VšĮ Klaipėdos psichikos sveikatos centro pažyma apie paauglio sveikatos būklę. Klaipėdos apygardos teismas šį prašymą patenkino ir atidėjo L. R. išvežimą į Vokietiją iki 2007-07-01. M. R. šią nutartį apskundė Lietuvos apeliaciniam teismui. 2007-06-04 šis skundas buvo patenkintas, ir 2007-06-13 buvo išduotas vykdomasis raštas.

Tačiau beveik tuo pačiu metu Klaipėdos apygardos teismą pasiekė du prašymai atnaujinti procesą.

Pirmąjį pateikė I. R. Kaip pagrindą atnaujinti procesą nurodė naujai paaiškėjusias aplinkybes – žymiai pablogėjusią savo sūnaus E. M. sveikatos būklę dėl laukiančio atskyrimo nuo sesers, taip pat dėl galimos žalos L. R. pažintiniams bei kalbos vystymosi procesams, išvežus ją į nepažįstamą kalbinę aplinką.

Motina teigė, kad, perkėlus vaiką į jai nepažįstamą kalbinę aplinką, smarkiai sutriktų jos kalbinių bei pažintinių procesų raida. Šioms aplinkybėms patvirtinti, ji pateikė teismui Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centro pažymą, kurioje rašoma: „Galime teigti, kad pakeitus mergaitės socialinę aplinką, t. y. patekus mergaitei L. be mamos į nepažįstamą socialinę kalbinę aplinką, sutriktų ne tik normalus mergaitės emocinis, bet ir psichinis vystymasis, nes nutrūktų glaudus ryšys su mama ir broliu Edgaru, kuris mergaitei jos išsireiškimu labai svarbus jos gyvenime. To pasekoje mergaitei atsirastų nesaugumas, nepasitikėjimas, galimas net asmenybės vystymosi regresas. Nepažįstama kalbinė aplinka sutrikdytų ir normalią kalbinę mergaitės raidą, o tuo pačiu ir pažintinių procesų natūralų tolesnį vaiko vystymąsi, mąstymą, atmintį, dėmesį, suvokimą ir pan.“²⁸

Taip pat I. R. pateikė teismui VšĮ Klaipėdos psichikos sveikatos centro pažymą apie E. M. sveikatos būklę, kurioje teigiama, kad žinia apie būsimą sesers išvežimą į Vokietiją

---

²⁷ *Ibid.*, IV tomas, p. 53

²⁸ *Klaipėdos apygardos teismo civilinė byla Nr. 2-434-622/2008*, I tomas, p. 50

išprovokavo jo ligos paūmėjimą, ir kad išsiskyrimas su motina tokiomis aplinkybėmis pablogintų jo sveikatos būklę.

Kitą prašymą pateikė Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras, siekdamas apginti viešąjį interesą. Prašymo pagrindas – neteisingas materialinių teisės normų aiškinimas ir taikymas, dėl ko teismo sprendimas laikytinas neteisėtu ir nepagrįstu.

Prašyme generalinis prokuroras nurodė, kad procesas turėtų būti atnaujintas CPK 366 straipsnio 2 dalies 9 punkte numatytu pagrindu, t. y., dėl teismo sprendime padarytos aiškios teisės taikymo klaidos. Prašyme generalinis prokuroras teigė, kad Lietuvos apeliacinio teismo išvados dėl neteisėtu vaiko išvežimu iš Vokietijos pažeistos vaiko gerovės yra padarytos neteisingai aiškinant ir taikant materialinės teisės normas, todėl teismo sprendimas negali būti laikomas teisėtu ir pagrįstu.

Savo poziciją generalinis prokuroras grindė JT Vaiko teisių konvencija, kuri įpareigoja užtikrinti vaiko interesų, kaip prioritetinių vertybių, įgyvendinimą bei apsaugą, Konvencijos aiškinamuoju raštu, taip pat ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija.

Generalinis prokuroras teigė, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 39 straipsnio nuostata, kad nepilnamečius vaikus gina įstatymas, bei Vaiko teisių konvencijos nustatytas vaiko interesų apsaugos prioritetas yra principinės nuostatos, kurios atitinkamai kreipia visą teisinį reguliavimą.²⁹ Pabrėžiama, kad, pagal Konvencijos aiškinamąjį raštą, žala vaiko gerovei ji neteisėtai išvežus bei laikant kitoje valstybėje yra preziumuojama, tačiau gali būti paneigta nagrinėjant konkretų atvejį.

Generalinis prokuroras teigė, kad „Teismas be pagrindo iškėlė ir į lygiavertę padėtį greta vaiko interesų pastatė tėvų globos teisių vaiko atžvilgiu realizavimą. Globa, kuri pagal Hagos konvencijos 5 str. a) dalį apima teisę rūpintis vaiku, tame tarpe vaiko gyvenamosios vietos nustatymą, nėra savitikslis teisės institutas. Globos teisės nustatomos ir realizuojamos pirmiausia tam, kad būtų užtikrinti vaiko interesai – jo priežiūra, poreikių tenkinimas, t. t. (tai pažymėta ir Konvencijos preambulėje). Taigi, tarp vaiko interesų principo ir globos kaip teisės instituto yra subordinacijos santykis. Hagos konvencija gina globėjo teises tiek ir tokia apimtimi, kokia reikalinga apginti tikruosius vaiko interesus. Hagos konvencijos aiškinamajame rašte nekalbama apie žalą tėvams, turintiems globos teisę, bei tokia žala nepreziumuojama“.³⁰

Taip pat generalinis prokuroras teigė, kad Lietuvos apeliacinis teismas netinkamai aiškino ir nepritaikė Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkto. Pasak jo, šiame straipsnyje minima „didelės rizikos“ sąvoka reiškia „didelę tikimybę kilti žalai“, o ne „neišvengiamą žalą“, kaip tai išaiškino teismas. Pabrėžė, kad vaiko motina teismui pateikė netgi kelias kompetentingų

---

²⁹ *Ibid.*, I tomas, p. 12

³⁰ *Ibid.*, I tomas, p. 13

specialistų išvadas, kuriose vienareikšmiškai teigiama, kad atskyrus mažametę nuo motinos ir gražinus ją į kilmės šalį, mergaitei neišvengiamai būtų padaryta psichologinė žala. Šios išvados buvo pagrįstos betarpišku vaiko ir motinos stebėjimu, ir teismas nepagrįstai jomis nesirėmė, tuo tarpu M. R. teismui pateikta eksperto dr. R. Bailloff išvada buvo sudaryta jam net nemačius vaiko, be to, joje pasisakoma ne tiek dėl psichologijos, kiek dėl teisės klausimų. Generalinis prokuroras teigė, kad „(...) nustatyti ir apibrėžti, kas yra natūralūs psichologiniai sunkumai dvejų metų vaikui, bei kas yra normalūs trukdžiai, neigiamai nepaveikiantys vaiko raidos, būtinos psichologijos, edukologijos žinios, kurių teismas *ex officio* neturi, todėl pasisakydamas dėl šių klausimų turėtų remtis specialistų išvadomis.“³¹

Generalinis prokuroras taip pat pastebėjo, kad M. R. pats iniciavo šeimos iširimą, o jam įvykus sutuoktinei, auginančiai mažametę jūdvių dukterį, teikė tik labai menką finansinę paramą, tokiu būdu sudarydamas sąlygas, kuriomis I. R. su dviem vaikais svetimoje šalyje negalėjo materialiai išsiversti. Be to, pasak jo, gražinus vaiką į Vokietiją, tolesnis mažametės bendravimas su motina priklausytų nuo M. R. geranoriškumo, dėl kurio, matant vaiko tėvų konfliktą bei nemažėjantį priešišumą vienas kitam, gali kilti rimtų abejonių. Todėl vaiko bendravimas su motina būtų sutrikdytas.

Taip pat generalinis prokuroras pastebėjo, kad ši byla yra pirmoji tokio pobūdžio byla Lietuvos teismų praktikoje, formuosianti teisminį precedentą, todėl itin svarbu, kad joje būtų priimtas, pagrįstas ir geriausiai vaiko interesus atitinkantis sprendimas.

Klaipėdos apygardos teismas 2007-06-19 nutartimi atsisakė atnaujinti procesą motyvuodamas tuo, kad proceso atnaujinimas galimas tik bylose, kurios yra išnagrinėtos iš esmės išsprendus šalių reikalavimus, o sprendimai dėl vaiko gražinimo pagal Konvenciją, teismo nuomone, yra tarpiniai, todėl proceso atnaujinimas negalimas. Šį sprendimą apskundė ir I. R., ir generalinis prokuroras, tačiau 2007-08-27 Lietuvos apeliacinis teismas abu skundus atmetė ir paliko galioti Klaipėdos apygardos teismo nutartį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008-01-07 abi šias nutartis panaikino ir perdavė prašymus dėl proceso atnaujinimo Klaipėdos apygardos teismui nagrinėti iš naujo.

2007-06-20 Vokietijos Oranienburgo apylinkės teismas priėmė sprendimą dėl M. R. ir I. R. santuokos nutraukimo, kartu suteikdamas tėvui nuolatinės vaiko globos teises. 2007-09-14 Lietuvos apeliacinis teismas atsisakė priimti I. R. prašymą atsisakyti pripažinti šio teismo sprendimo dalį dėl nuolatinės vaiko globos suteikimo tėvui. Taip pat aukštesnės instancijos Vokietijos teismas 2008-02-20 atmetė I. R. skundą dėl šios sprendimo dalies.

---

³¹ *Ibid.*, I tomas, p. 14

Teikdama atsiliepimą į pareikštus I. R. ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro prašymus dėl proceso atnaujinimo, VVTAIT jau atkreipė dėmesį į tai, kad I. R. ilgai gyvena Lietuvoje su motina ir broliu, todėl galima manyti, kad ji jau adaptavosi Lietuvoje ir yra prisirišusi prie motinos, brolio bei aplinkos, kurioje gyvena.³²

Klaipėdos apygardos teismas, pakartotinai išnagrinėjęs prašymus atnaujinti procesą, 2008-03-21 juos pakartotinai atmetė. Ši nutartis buvo apskūsta, tačiau Lietuvos apeliacinis teismas 2008-04-30 skundus vėl atmetė.

Dėl šios Lietuvos apeliacinio teismo nutarties I. R. ir generalinis prokuroras vėl pateikė kasacinius skundus.

2008-06-30 Lietuvos Vyriausybė gavo Europos Komisijos paklausimą, kodėl nevykdomos Bendrijų teisėje numatytos procedūros, t. y., praėjus 15 mėnesių po teismo sprendimo vaikas nėra grąžintas į kilmės šalį.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008-08-25 paliko Lietuvos apeliacinio teismo nutartį nepakeistą.

Aukščiausiasis Teismas nutartyje pažymėjo, kad proceso atnaujinimo institutas Lietuvos teisėje yra vertintinas per išimtinumo prizmę ir gali būti taikomas ekstraordinariniais atvejais, kaip išimtinė įsiteisėjusių teismų sprendimų ir nutarčių teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės forma (...) Proceso atnaujinimo institutas negali būti naudojamas kaip priemonė dar kartą pasibylinėti ar vilkinti priimtų teismų sprendimų vykdymą.³³

Aukščiausiasis Teismas nutartyje pažymėjo, kad aplinkybės, sudarančios pagrindą taikyti Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytą išimtį, yra kraštutiniai atvejai, kai vaikas kilmės valstybėje negalės pilnavertiškai augti ir vystytis dėl to, kad vienas iš tėvų netinamai įgyvendina savo pareigas vaiko atžvilgiu ir yra pagrindo manyti, kad toks jo elgesys nepasikeis ateityje, arba kai vaikas kilmės valstybėje negalės normaliai vystytis dėl objektyvių sąlygų nebuvimo, pvz., karo padėties. Šioje byloje tokių aplinkybių nustatyta nebuvo, o prašymuose atnaujinti procesą pateiktos aplinkybės nėra tapačios Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytoms.

Aukščiausiasis Teismas teigė, kad vaiko patekimas į nepažįstamą kalbinę aplinką sukels psichologinių sunkumų vaikui, tačiau dėl savo amžiaus nulemtų sugebėjimų vaikas greitai prisitaikys prie naujos aplinkos, o dviejų kalbų mokėjimas mažamečiui netgi naudingas.

---

³² *Ibid.*, III tomas, p. 21

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje *M. R. v. I. R.*, Nr. 3K-3-403/2008, kat. 124.2.2; 124.2.9; 124.3; 124.6 (S), p. 7

I. R. argumentai dėl pablogėjusios jos sūnaus būklės, Aukščiausiojo Teismo manymu, nesudaro pagrindo atnaujinti procesą, nes šis argumentas nėra susijęs su galima žala vaikui, kurio gražinimo klausimas sprendžiamas byloje, ir dėl to nedaro įtakos įsiteisėjusios teismo nutarties, kuria nutarta vaiką gražinti į jo kilmės valstybę, teisėtumui. Be to, ši aplinkybė, Aukščiausiojo Teismo nuomone, negali būti laikoma naujai paaiškėjusia, nes I. R. sūnus sirgo dar iki tokio sprendimo priėmimo.

Aukščiausiasis Teismas taip pat nepripažino pagrįstais generalinio prokuroro argumentų dėl esminių klaidų aiškinant ir taikant CPK 185, 265, 270 straipsnio 4 dalies 3 punkto ir 331 straipsnio 4 dalies 3 punkto, CK 3.178 straipsnio, Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkto ir Reglamento 17 punkto bei Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalies nuostatas.

Teismas, sprenddamas šią bylą, rėmėsi ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2008 m. liepos 11 d. sprendimu (2008 m. liepos 11 d. Sprendimas R. byloje C-195/08 PPU), turinčiu prejudicinę galią nacionaliniam teismui (CPK 3 straipsnio 5 dalis). Teismas sprendime nurodė, kad esant vaiko kilmės valstybės teismo priimtam sprendimui dėl vaiko gražinimo ir šio sprendimo pagrindu išduotam Reglamento IV priedo formą atitinkančiam pažymėjimui, vykdymo valstybės teismas privalo tik paskelbti kilmės valstybės teismo sprendimą, dėl kurio išduotas pažymėjimas, vykdytinu ir patenkinti prašymą nedelsiant gražinti vaiką. Pagal šį Teismo išaiškinimą kasacinio teismo teisėjų kolegija priėjo prie išvados, kad vykdymo valstybėje teisminė procedūra dėl vaiko gražinimo baigiasi kilmės valstybės teismo sprendimo, dėl kurio priimtas pažymėjimas, paskelbimu vykdytinu. Lietuvos teismai neturi jurisdikcijos peržiūrėti vaiko kilmės valstybės teismo sprendimo, pagal kurį išduotas pažymėjimas. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas taip pat išaiškino Reglamento nuostatas, kad po to, kai kilmės valstybės teismas priėmė sprendimą dėl vaiko gražinimo ir pagal Reglamento 42 straipsnį išdavė pažymėjimą, jo galiai ir vykdytinumui nebeturi reikšmės vaiko neteisėto buvimo vietos valstybės teismų priimami sprendimai dėl vaiko negražinimo ar gražinimo. Tai užkerta kelią proceso atnaujinimui ar jo tolimesniam vyksmui.³⁴

I. R. vengė vykdyti teismo sprendimą. Vaikas bendraudavo su tėvu Klaipėdos vaikų teisių apsaugos tarnybos patalpose dalyvaujant ir motinai. 2008-10-20 šios institucijos patalpose, dalyvaujant antstoliui, buvusiai sutuoktinei trumpam išėjus į kitą patalpą, M. R. pasiėmė mažametę mergaitę ir, sėdęs su ja į automobilį, išvažiavo. I. R. pateikė Klaipėdos 2-ajam policijos komisariatui pareiškimą dėl vaiko pagrobimo, ir buvo paskelbta L. R. paieška. M. R. su dukterimi buvo sulaikytas Rygos oro uoste, tačiau netrukus paleistas, neturint pagrindo jį suimti. Tėvas išsivežė mergaitę į Vokietiją.

---

³⁴ *Ibid.*, p. 10

Klaipėdos apylinkės prokuratūroje buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl vaiko pagrobimo, tačiau vėliau M. R. veiksmai perkvalifikuoti į savavaldžiavimą, o galų gale ikiteisminis tyrimas visai nutrauktas.

6. 2. Sprendimo vertinimas

Vertinant teismų sprendimus šioje byloje, būtina atsižvelgti į tai, kad tai buvo pirmoji byla Lietuvos teismų praktikoje, kurioje tiesiogiai pritaikytos Konvencijos nuostatos, formuojanti precedentą kitoms panašioms byloms. Taip pat svarbu įvertinti specifines aplinkybes, susijusias su mažametės mergaitės interesais.

Mergaitės išvežimas iš Vokietijos į Lietuvą buvo teisėtas, nes atliktas gavus tėvo sutikimą. Tačiau jos laikymas Lietuvoje pasibaigus numatytam atostogų laikui, t. y. nuo 2006-08-06, tapo neteisėtas. Konvencijos 1 straipsnio a punkte numatyta, kad ji taikoma ne tik neteisėtai išvežtiems, bet ir neteisėtai kitoje valstybėje laikomiems vaikams. Šiuo atveju tėvo sutikimas laikyti vaiką kitoje valstybėje galiojo tik iki 2006-08-06, ir jam pasibaigus vaikas nebuvo grąžintas į kilmės valstybę. Todėl galima teigti, kad buvo įvykdytas vaiko grobimas Konvencijos prasme.

Vienas iš Konvencijos tikslų – užtikrinti, kad neteisėtai į kitą valstybę išvežti ar ten laikomi vaikai būtų greitai grąžinti, yra glaudžiai susijęs su Konvencijos preambulėje įtvirtinta prezumpcija, jog tokie veiksmai vaikams sukelia žalingų padarinių. Šio tikslo įgyvendinimo turi būti siekiama nagrinėjant kiekvieną konkretų vaiko grobimo atvejį.

Tačiau preambulėje taip pat yra įtvirtinta labai svarbi principinė nuostata, kad sprendžiant klausimus, susijusius su vaikų globa, svarbiausi yra vaiko interesai. Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje vaiko interesai taip pat pabrėžiami kaip prioritetingi, imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų. Prioritetinės vaikų teisių apsaugos principas kaip vienas iš šeimos santykių teisinio reglamentavimo principų taip pat yra įtvirtintas ir CK 3.3 straipsnyje. Kaip jau buvo minėta, šis principas reiškia, kad sprendžiant bet kokį su vaiku susijusį klausimą, jį būtina įvertinti vaiko interesų požiūriu bei užtikrinti, kad šie interesai nebūtų pažeisti.

Vaiko tėvų nesutarimai, skyrybos, konfliktiški santykiai neabejotinai vaiko gerovę veikia neigiamai. Kuo vaikas mažesnis, tuo svarbesnis jam yra pamatinis saugumo jausmas, kurį užtikrinti gali tik sąmoningi ir mylintys tėvai. Tėvai netgi skyrybų atveju turėtų labiausiai paisyti emocinių vaiko poreikių ir stengtis išsaugoti kultūringus tarpusavio santykius bei dalintis vaiko auklėjimo pareigomis taip, kaip geriausia yra vaikui.

Deja, šiuo, kaip ir daugeliu tokių atvejų, tėvai elgėsi priešingai – nuo pat konflikto pradžios demonstravo priešišumą vienas kitam, o vaiką pavertė savo ambicijų įkaitu. Neįmanoma

nepastebėti to, kad viso proceso metu vaiko tėvai stengėsi visais įmanomais būdais vienas kitą teismams ir visuomenei pateikti kaip visiškai netikusius tėvus, kaltino neva netinkamais auklėjimo metodais ir netikusiais tėvystės įgūdžiais, netinkamomis auginti vaikus asmeninėmis savybėmis, nors nei Vokietijos, nei Lietuvos teismai tokių aplinkybių nenustatė.

„(...) Tarpusavyje kovojantys ir kaip įrankį savo vaiką naudojantys vyras ir moteris yra visiškai nebrandūs asmenys. Lyg du vaikai, susipykę dėl žaislo. Tačiau jų vaikas ne žaislas. Tai žmogus, kuris jaučia, mąsto ir mokosi gyventi (...).“³⁵ Vaikas, patekęs į šį ambicijų karą, savaime yra auka, kurios apginti biologiniai tėvai nesugeba, todėl tai padaryti privalo institucijos, sprendžiančios tėvų konfliktą. Tam, kad vaikas nebūtų paverstas dar didesne auka, ypač svarbu, kad sprendžiančios su vaiku susijusius klausimus institucijos, šiuo atveju – teismai, išsiaiškintų tikruosius vaiko interesus bei atrastų savyje valios priimti tokį sprendimą, koks geriausiai šiuos interesus atitiktų.

Šiuo atveju sprendimas buvo susijęs su jaunesniojo ikimokyklinio amžiaus mergaite, kuri nuo gimimo gyveno su motina. Tėvas gyveno atskirai, tačiau bendravo su dukterimi, dalyvavo jos ugdyme, buvo išlaikęs šiltą ryšį su ja. Tėvai teismui pateikė skirtingus duomenis apie mergaitės bendravimo su tėvu intensyvumą, tačiau nė vienas neneigė, kad mergaitė nuo gimimo nuolat gyveno su motina ir gana dažnai bendravo su tėvu.

Psichologai vienbalsiai sutaria, kad mažas vaikas prisiriša prie nuolat juo besirūpinančio žmogaus. Kai šis žmogus jautriai reaguoja į vaiko poreikius bei juos operatyviai patenkina, vaikui susiformuoja saugus prierašumas. Jeigu šis asmuo netikėtai ilgam laikui dingsta iš vaiko aplinkos, kyla rizika susiformuoti nesaugiam prierašumui, kuris destruktvyviai veikia vaiko asmenybės formavimąsi. Psichologiniais tyrimais bei stebėjimais yra nustatyta, kad vaikai, kurie yra saugiai prisirišę prie savo motinos, labiausiai siekia tyrinėti aplinką ir gali daugiausia išmokti, o tie, kuriems yra būdingas nesaugus prierašumas, mažiausiai tyrinėja aplinką.³⁶

Byloje buvo specialistų išvadamis paremtų duomenų, kad vaiko gražinimas galėtų negrįžtamai paveikti jo pažintinę, emocinę ir netgi fizinę raidą, tačiau teismai vis tiek nusprendė vaiką gražinti. Remiantis teisės aktais bei tarptautine teismų praktika, toks sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas, tačiau ar jis tikrai palankus vaikui?

Sprendimas dėl vaiko gražinimo nėra lemiamas sprendžiant vaiko globos klausimą iš esmės. Juo siekiama tik atkurti *status quo*, buvusį iki vaiko išvežimo, t. y., vaikas turėtų grįžti į

---

³⁵ GRIŠKONYTĖ, Aušra. Kai vaikai tampa tėvų kovos įrankiu. *Lietuvos rytas*, 2008 m. spalio 28 d., priedas *Sveikatos gidas*, p. 9

³⁶ ŽUKAUSKIENĖ, Rita. *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai, 2007, p. 125

kilmės valstybę kartu su tėvu ar motina, kuris buvo vaiką neteisėtai išvežęs, o šios valstybės teismai būtų kompetentingi nagrinėti nuolatinės vaiko globos klausimą.

Šiuo konkrečiu atveju tuo metu, kai buvo priimtas galutinis sprendimas, toks *status quo* objektyviai negalėjo būti atkurtas dėl dviejų priežasčių: 1) kompetentingame Vokietijos teisme jau buvo priimtas galutinis sprendimas dėl išimtinių nuolatinės vaiko globos teisių suteikimo tėvui; 2) vaiko motina negalėjo kartu su mergaite grįžti į Vokietiją dėl kito savo vaiko – sunkia psichikos liga sergančio paauglio sūnaus – interesų. Be to, teismo procesas užsitęsė ne 6 savaites, kaip numatyta Konvencijoje ir Reglamente, o netgi dvejus metus. Neabejotina, kad per šį laikotarpį mergaitė dar labiau prisirišo prie savo motinos ir nutolo nuo tėvo. Be to, tokio jauno amžiaus vaikai auga ir vystosi labai sparčiai, todėl per dvejus metus mergaitei greičiausiai susiformavo tam tikri kasdieniai įpročiai ir specifiniai emociniai poreikiai, kurių tėvas patenkinti negalėtų, nes nebepažįsta jos taip gerai, kaip mama. Taip pat neginčytina, kad trejų metų vaikas dar nesugeba savęs identifikuoti kaip tam tikros valstybės piliečio ar tam tikros tautos atstovo, ir jo socialinę aplinką sudaro ne gyvenamoji vieta, o veikiau juo besirūpinantys asmenys. Vadinasi, gražinus mergaitę tėvui, ji pateko į iš esmės jai svetimą aplinką, kurioje nebebuvo svarbiausio pirmaisiais gyvenimo metais asmens – motinos. Tokiu būdu susidarė palankos sąlygos formuoti nesaugiam prierašumui, kuris, kaip jau minėta, destruktviai veikia vaiko asmenybės raidą.

Todėl labai abejotina, ar priimtas galutinis teismo sprendimas, kurio pagrindu mergaitė buvo gražinta tėvui, geriausiai atitinka vaiko interesus.

Vis dėlto vertinant formaliai, toks sprendimas neabejotinai yra teisėtas ir pagrįstas. Vaiko grobimo faktas šioje byloje neginčytinas. Tai, kad vaiko mergaitės išvežimas pažeidė jos gerovę, taip pat yra akivaizdu. Mergaitė neteko ryšio su tėvu. Pagrindo taikyti Konvencijoje numatytas išimtis nebuvo nustatyta, nors mergaitės motina to siekė. Atsisakymas gražinti vaiką į kilmės šalį šioje situacijoje būtų visiškai nepagrįstas.

Tačiau byloje yra duomenų apie tai, kad M. R. pats sudarė buvusiai sutuoktinei nepakenčiamą psichologinį bei materialinį mikroklimatą svetimoje šalyje, galbūt paskatinusį ją elgtis impulsyviai ir neapgalvotai. Taip pat byloje yra duomenų, kad mergaitės motina iškart po vaiko neteisėto išvežimo ir vėliau siekė kompromiso, pagal kurį mergaitė liktų gyventi su ja, o tėvas ją nuolat lankytų, dalyvautų jos auklėjime, netgi galėtų sudaryti sąlygas mergaitei bendrauti su jo artimaisiais Vokietijoje. Tačiau tėvo pozicija visada buvo kategoriška – jis siekė bet kokia kaina gauti dukters globos teises ir susigrąžinti ją į Vokietiją, ignoruodamas tikruosius vaiko poreikius.

Abejonių kelia kai kurie galutinės Vokietijos Oranienburgo apylinkės teismo, sprendusio sutuoktinių ištuokos ir vaiko globos klausimą, 2007-06-20 nutarties argumentai, pavyzdžiui: „(...) Vaiko amžius ar prieš tai tarp tėvų ir vaiko klostęsi santykiai nėra esminiai

veiksniai. Taip pat vienareikšmiškai negalima remtis tuo, kad motina materialiai ir psichologiškai gerai rūpinsis vaiku, ar tuo, jog vaiką ir brolių sieja artimas ryšys. Lemiami veiksniai byloje yra faktas, kad vaiko motina netinkamai parodė, kad gali rūpintis vaiku (1), taip pat negalima tikėtis, jog trečiųjų asmenų pagalba galima atmesti motinos valią ir norą auklėti vaiką (2), ir vaiko tėvas gali tinkamai rūpintis vaiku (3)³⁷. Susidaro išpūdis, kad sprendimas perduoti vaiko tėvui nuolatinę mergaitės globą paremtas vien formaliais argumentais, nesigilinant į tikruosius vaiko interesus bei atmetant vaiko motinos pateiktus įrodymus.

Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad Lietuvos teismuose nagrinėta vaiko gražinimo byla ir Vokietijos teismuose nagrinėta ištuokos bei vaiko globos byla yra savarankiškai skirtingi procesai, negalima paneigti fakto, kad jie susiję. Vis dėlto sprendimai susiję su tuo pačiu vaiku. Ne veltui pirmosios instancijos teismo sprendimas vaiko gražinimo byloje, priimtas tuo metu, kai Vokietijos teisme dar nebuvo priimta galutinio sprendimo dėl vaiko globos, buvo palankus mergaitės motinai – buvo atsisakyta gražinti vaiką. Galutinis sprendimas dėl vaiko gražinimo buvo priimtas jau po to, kai buvo galutinai išspręstas klausimas dėl nuolatinės vaiko globos. Jeigu Lietuvos teismai būtų nusprendę vaiką palikti motinai, pvz., pritaikę Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytą išimtį, tai būtų traktuojama kaip užsienio šalies teisinės sistemos negerbimas ir nepripažinimas. Tai neabejotinai kompromituotų ir Lietuvos teisinę sistemą. Todėl Lietuvos teismai jokių pagrindų nebūtų galėję priimti kitokio sprendimo šioje byloje. Būtent tai ir turėjo būti svariausias galutinės Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties, užkirtusios kelią tolesniems motinos veiksams siekiant sau palankaus sprendimo, argumentas.

Galutinis teismo sprendimas buvo nepalankus mažametei mergeitei, neatitiko jos tikrųjų interesų. Teisėjai bei mokslininkai, bijodami pažeisti Konvenciją, dažnai pasirenka neutralią poziciją ignoruodami skirtingas kiekvieno vaiko pagrobimo aplinkybes.³⁸ Šiuo atveju vaikas tapo ne tik tėvų ambicijų įkaitu, bet ir netobulų tarptautinės teisės normų bei jų taikymo praktikos auka. Remiantis prioritetingu vaikų teisių apsaugos principu, teisinės sistemos turėtų vaikus apsaugoti nuo tokių situacijų. Todėl tokio pobūdžio bylos galėtų būti pretekstas formuoti platesnį Konvencijos taikymo išimčių, konkrečiai 13 straipsnio 1 dalies b punkto, aiškinimą bei taikymą.

Žinoma, standartizuotų taisyklių taikymas interpretuojant Konvenciją sukuria teisinio tikrumo situaciją, palengvina tokių bylų nagrinėjimą ir išimčių taikymą. Tačiau nepaisant saugiklių, kuriuos suteikia išimtys, numatytos Konvencijos 12, 13 ir 20 straipsniuose, lankstumo bei veiksmų

---

³⁷ *Cit. op.* 28, I tomas, p. 88

³⁸ KAYE, Miranda. The Hague Convention and the flight from domestic violence: how women and children are being returned by coach and four. *International Journal of Law, Policy and the Family* 13, (1999), p. 205

laisvės juos taikant stoka gali sukelti pernelyg didelę skriaudą vaikams.³⁹ Šiuo atveju taip ir atsitiko – mergaitės gerovė teismo sprendimu grąžinti ją į Vokietiją tėvui bei atskirti nuo motinos, kuri dėl objektyvių priežasčių negalėjo vykti kartu, buvo grubiai pažeista antrą kartą.

Atveju, kada formaliai teisiškai korektiškas vaiko grąžinimas galimai pažeidžia jo tikruosius interesus, yra buvę ir tarptautinėje Konvencijos įgyvendinimo praktikoje, ir tai gali būti susiję ne tik su šios išimties nepritaikymu. Pvz., *Cameron v. Cameron* byloje teismas konstatavo, kad aštuonerių metų amžiaus vaikas dar nėra pasiekęs reikiamo amžiaus ir brandos, kada gali išreikšti savo nuomonę dėl grąžinimo, nors vaikas išreiškė norą likti su pagrobėja motina.⁴⁰ *Friedrich v. Friedrich* byloje teismas pasakė, kad išimtis dėl galimos žalos vaikui nėra pagrindas teismui svarstyti, kurioje šalyje vaikas bus laimingesnis. Tai įvertinti yra vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos teismų kompetencija, sprendžiant vaiko globos klausimą.⁴¹ *Re K. (Abduction: Child's Objections)* bylos atveju motina buvo įpareigota grįžti su vaikais į jų nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės teisę ne tik atsisakius atsižvelgti į vyresniojo vaiko nuomonę, bet netgi esant nustatytoms aplinkybėms apie tėvo vartotą smurtą vaikų bei jų motinos atžvilgiu.⁴² Taip formaliai vertindami bylų aplinkybes, teismai iškreipia vaiko interesų sampratą ir juos nuskriaudžia.

Pažymėtina, kad procesas užtruko gana ilgai – dvejus metus. Tai nulėmė daugiausia vaiko motinos veiksmai – vis nauji prašymai ir skundai teismams. EŽTT jurisprudencijoje yra precedentų, kai ilgas procesas bei valstybinių institucijų pasyvumas vaiko grąžinimo bylose nulėmė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pažeidimo konstatavimą ir žalos atlyginimą vaiko sugrąžinimo siekiamam tėvui.⁴³ M. R. jau pateikė skundą prieš Lietuvą EŽTT, ir tikėtina, kad jo teisių pažeidimas galėtų būti konstatuotas, nes netgi pirmosios instancijos teismo sprendimas nebuvo priimtas per 6 savaites nuo prašymo įteikimo, kaip reikalauja Reglamentas bei Konvencija. Nuo apeliacinio skundo įteikimo iki šio teismo sprendimo praėjo keturi mėnesiai, vėlesni sprendimai irgi būdavo priimami praėjus 1-3 mėnesiams nuo skundo padavimo. Taigi abejotina, ar Reglamento reikalavimas tokio pobūdžio bylose taikyti sparčiausias įmanomas procedūras nebuvo pažeistas.

Kritikuotina Aukščiausiojo Teismo pozicija, pagal kurią „esminės reikšmės bylos baigčiai, t. y. joje priimtos įsiteisėjusios teismo nutarties, įpareigojančios grąžinti vaiką į jo kilmės valstybę, teisėtumui ir pagrįstumui, turi tik tos pareiškėjų prašymuose išdėstytos aplinkybės, kurios

³⁹ *Cit. op.* 11, p. 30

⁴⁰ <http://www.incadat.com/index.cfm?fuseaction=convtext.showFull&lng=1&code=77>

⁴¹ <http://www.incadat.com/index.cfm?fuseaction=convtext.showFull&lng=1&code=82>

⁴² <http://www.incadat.com/index.cfm?fuseaction=convtext.showFull&code=22&lng=1>

⁴³ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai bylose *P. P. v. Poland*, 08/01/2008, Application no. 8677/03, *Ignaccolo-Zenide v. Romania*, 25/01/2000, Application no. 31679/96, *H. N. v. Poland*, 13/09/2005, Application no. 77710/01, *Sylvester v. Austria*, 24/04/2003, Applications nos. 36812/97, 40104/98, *Karadžić v. Croatia*, 15/12/2005, Application no. 35030/04

siejamos su Hagos konvencijos 13 straipsnio b) punkte nurodyto pagrindo buvimu. Visos kitos prašymuose dėstomos aplinkybės nedaro įtakos teisingam bylos išnagrinėjimui ir joje priimtos įsiteisėjusios teismo nutarties dėl vaiko grąžinimo teisėtumui.⁴⁴ Tokiu būdu buvo eliminuota galimybė objektyviai įvertinti visas reikšmingas bylai aplinkybes.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savarankiškai konstatavo, kad vaiko patekimas į kitos kalbos aplinką sukels jam psichologinių sunkumų, tačiau tokio amžiaus vaikui šie sunkumai neva būtų lengvai įveikiami. Tačiau objektyviai įvertinti, kokie sunkumai yra natūralūs ir lengvai įveikiami tam tikro amžiaus vaikui, gali tik atitinkamos srities specialistai – pedagogai ir psichologai, turintys specialių žinių. Teismas turėtų vertinti teisės klausimus, o specifinės srities klausimais įsiklausyti į atitinkamų specialistų nuomonę.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat atmetė galimybę aplinkybes, susijusias su I. R. sūnaus iš pirmosios santuokos galimu sveikatos pablogėjimu atskyrus jį nuo sesers, laikyti reikšmingomis bylai, nes šios nesusijusios su vaiku, kurį siekiama grąžinti. Tačiau pagal vaiko teisių konvenciją, kaip jau minėta, imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų, svarbiausia turėtų būti jo interesai. Brolio ir sesers išskyrimas yra veiksmas, sukeliantis padarinius abiem vaikams. Todėl ir galima žala šiems vaikams turėtų būti įvertinta objektyviai ir kruopščiai, o ne formaliai. Šiuo atveju buvo pateikti įrodymai (Klaipėdos psichikos sveikatos centro išduota pažyma, socialinių mokslų daktarės Irinos Greičienės, psichologės Dalios Kujalienės išvados), kad vieno iš vaikų sveikatai žala buvo padaryta net neįvykdžius teismo sprendimo – ją nulėmė vien dėl galimo išskyrimo su seserimi ir motina nulemtas stresas. Todėl įvertindamas šią aplinkybę kaip nereikšmingą bylai, teismas ignoravo objektyvią tikrovę ir, tikėtina, pažeidė vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalį.

Reglamento 11 straipsnio 4 dalies nuostata, kad teismas negali taikyti Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytos išimties, jeigu yra nustatoma, kad bus imtasi užtikrinti vaiko apsaugą jį grąžinus, taip pat neturėtų būti taikoma aklai, o tik įvertinus, ar priemonės, kurių bus imamasi, yra adekvačios ir pakankamos užtikrinti vaiko apsaugą nuo galimų neigiamų padarinių. Šiuo atveju vargu ar vaiko tėvo planai savaitgaliais vežioti vaiką į lietuvių bendruomenės mokyklėlę Berlyne ir prireikus kreiptis pagalbos į psichologą galėjo būti laikomi pakankamais, siekiant eliminuoti emocinį šoką, kurį mergaitė neišvengiamai patyrė atskirta nuo artimiausių žmonių ir perkelta į visiškai jai svetimą aplinką. Vaiko grąžinimas nėra savitikslis, jis turėtų tarnauti vaiko interesams. Turėtų kiekvieną kartą būti kruopščiai įvertinta, ar žala, kurią vaikas patirtų likęs gyventi su pagrobėju, nėra mažesnė už tą, kurią jis patirtų grąžintas į kilmės valstybę. Vaiką

---

⁴⁴ *Cit. op.* 33, p. 8

traumuojančių priemonių teismas neturėtų taikyti.⁴⁵ Tačiau tam, kad visa tai būtų įgyvendinta, reikėtų keisti minėtos išimties interpretavimą platesnio jos taikymo kryptimi, visų pirma atidžiau ir ne vien formaliai įvertinant kiekvieno konkretaus atvejo, kada siekiama šios išimties taikymo, aplinkybes.

Apskritai idealiausia vaikui ir tėvams šio ginčo baigtis būtų bylos pabaigimas taikos sutartimi, pagal kurią mergaitė liktų gyventi su motina, o tėvas gautų plačias bendravimo su vaiku teises, įskaitant ir galimybę laikinai išsivežti mergaitę į savo tėvynę. Tačiau tėvų priešiškus vienas kitam bei ambicijos užkirto kelią tokiai galimybei, nors jiems tai buvo pasiūlyta. Galima išėitis būtų tobulinti vaiko grąžinimo bylų teisinį reglamentavimą įvedant prievolę teismui imtis priemonių šalims sutaukinti.

Kita išėitis – dažnesnis alternatyvaus ginčo sprendimo (mediacijos) taikymas dalyvaujant įvairių sričių specialistams (psichologams, pedagogams, vaikų teises ginančios institucijos darbuotojams).

Europos Parlamentas šiam tikslui yra įsteigęs tarpininko tarptautinio vaikų grobimo atvejais pareigybę, taip pat kai kuriose valstybėse veikia nacionalinės tarpininkavimo institucijos.⁴⁶ Tačiau toks ginčų sprendimo būdas vis dar taikomas vangiai.

Europos Parlamento tarpininko tarptautinio vaikų grobimo atvejais paskirtis ir yra palengvinti tokių ginčų sprendimą taikant alternatyvius metodus. Tačiau toks tarpininkavimas yra neprivalomas ir nedažnai siūlomas, o dar rečiau pasirenkamas pačių ginčo šalių. Tarpininkavimas, kaip alternatyvus ginčo sprendimo būdas, turėtų būti pradėtas taikyti kuo anksčiau, kol dar neaišku, kas laimėjo bylą ir kol tėvų konfliktas dar nėra stipriai pažengęs. Tėvai turėtų būti informuojami apie tokią galimybę, o nepavykus taikiai išspręsti ginčo, turėtų galimybę kreiptis į teismą. Šiam tikslui pasiekti vykstant tarpininkavimo procedūrai turėtų būti sustabdytas senaties terminas. Tarpininkavimo metu priimti sprendimai turėtų būti privalomi.⁴⁷

Platus mediacijos taikymas tokiose bylose apskritai galėtų tapti labai efektyvia priemone apsaugant vaikus nuo emocinių sukrėtimų, susijusių su teismų sprendimais ir jų vykdymu. Tačiau tam, kad būtų plėtojama tarptautinė mediacija, reikia priimti daugybę tarptautinių dokumentų, nustatančių mediacijos principus, ir taip pat parengti kompetentingų bei patyrusių tarpininkų visame pasaulyje. Šie specialistai galėtų tarpininkauti tarptautiniuose mediacijos

---

⁴⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Ignaccolo-Zenide v. Romania*, 25/01/2000, Application no. 31679/96

⁴⁶ Pvz., <http://www.enlevement-parental.justice.gouv.fr/>, <http://www.reunite.org/>

⁴⁷ Europos Parlamento tarpininkės tarptautinio tėvų vykdomo vaikų grobimo atvejais Evelyne Gebhardt 2007 m. kovo 1 d. ataskaita, p. 13-15

procesuose, rengti tarptautinius susitikimus ir formuoti gerą praktiką šioje srityje. Tokiu būdu po truputį galėtų būti pasiektas progresas šeimos bylose apsaugant vaikų interesus visame pasaulyje.⁴⁸

7. *Manic* byla

7. 1. Ginčo esmė ir eiga

2007-09-18 Jungtinėje Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystėje (toliau – Jungtinė Karalystė), Londone, Lietuvos pilietė V. T. pagimdė sūnų A. M. Berniuko tėvas – Rumunijos ir Moldovos pilietybes turintis nuolatinis Jungtinės Karalystės gyventojas E. M. Po gimimo vaikui buvo suteikta Lietuvos pilietybė, išduoti lietuviški dokumentai (gimimo liudijimas bei pasas). Vaiko tėvai nebuvo sudarę santuokos, tačiau gyveno kartu ir jų santykiai buvo šeiminiai.

Po vaiko gimimo pora ėmė nesutarti. Daugiausia nesutarimų kilo dėl sunkios finansinės padėties, varganos buities ir vaiko tėvo nenoro pagerinti šeimos gyvenimo sąlygas. Pagrindinės šeimos pajamos buvo V. T. gaunamos nedidelės motinystės išmokos, E. M. nuolatinio darbo neturėjo ir neieškojo, jo pajamos buvo labai menkos.

2008 m. birželio pradžioje V. T. kartu su sūnumi atvyko į Lietuvą pasisvečiuoti pas savo tėvus. Netrukus (2008-07-07) į Lietuvą pasisvečiuoti atvyko ir E. M. Lietuvoje pora susikivirčio, ir E. M. išvyko atgal į Jungtinę Karalystę anksčiau nei planavo. 2008-07-16 V. T. elektroniniu laišku pranešė E. M., kad nutraukia santykius su juo ir netrukus viena trumpam atvyko į Jungtinę Karalystę parsivežti savo bei sūnaus daiktų.

E. M. pranešė apie vaiko pagrobimą *Forest Gate* vietos policijai ir pateikė prašymą dėl vaiko gražinimo Jungtinės Karalystės centrinei įstaigai, o 2009-01-28 kreipėsi į Vilniaus apygardos teismą su prašymu išduoti leidimą gražinti jo sūnų A. M. į Jungtinę Karalystę.

Prašyme teismui jis teigė, kad vaikas Lietuvoje laikomas prieš jo valią. Tvirtino, kad pagal Jungtinės Karalystės įstatymus, jis turi visas tėvo teises ir pareigas berniuko atžvilgiu, ir V. T. to neginčija. Esą jis sutiko, kad vaikas su motina nuvyktų į Lietuvą pasisvečiuoti, o ne nuolat gyventi. Kadangi vaiko tėvai gyveno kartu ir dalijosi vaiko tėvų teisėmis ir pareigomis, nereikėjo jokio oficialaus sprendimo ar susitarimo dėl vaiko globos. V. T., nesutikdama gražinti vaiko į Jungtinę Karalystę, pažeidė jo globos teises.

---

⁴⁸ VONFELT, Gabriele. How can mediation be developed within the framework of the Hague Convention of 25 October 1980? The Judges Newsletter. Special focus "The Fifth Meeting of the Special Commission to Review the Operation of the 1980 Hague Convention on Child Abduction and the Practical Implementation of the 1996 Hague Convention on International Child Protection (30 October - 9 November 2006)" Volume XII / Spring - Summer 2007, p. 47

Vaiko tėvas teigė, kad byloje nėra įrodymų, jog, gražinus vaiką į jo kilmės šalį, jam būtų padaryta didelė psichinė ar fizinė žala, ar kad vaikas pakliūtų į kitą netoleruotiną situaciją. Taip pat, pasak vaiko tėvo, A. M. dar nėra sulaukęs tokio amžiaus, kad būtų tikslinga atsižvelgti į jo nuomonę.

E. M. teigė, kad V. T., siekdama nuolatinės vaiko globos, turėtų grįžti su vaiku į Jungtinę Karalystę, kurios teismai yra kompetentingi nagrinėti šį klausimą. Jis tvirtino esąs pasiryžęs nupirkti savo vaikui ir jo motinai bilietus grįžti į Jungtinę Karalystę, tačiau nesutinka vaiko motinai sudaryti palankių gyvenimo sąlygų ten bei teikti išlaikymo.

Suinteresuotais asmenimis į bylą buvo įtraukti V. T., VVTAIT bei Utenos rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius.

V. T. teismui tvirtino, kad nuolatinė vaiko gyvenamoji vieta yra Lietuvoje, o ne Jungtinėje Karalystėje. Ji teigė, kad į Lietuvą dėl finansinių sunkumų su sūnumi grįžo neribotam laikui, ir E. M. su tuo sutiko bei neprieštaravo. Esą pareiškėjas sutiko, kad sūnus gyventų su motina, jie nesutarė tik dėl to, kurioje valstybėje jie gyvens. V. T. tvirtino, kad ji neturi finansinių galimybių gyventi Jungtinėje Karalystėje, o E. M. nenori ir negalėtų išlaikyti jos bei sūnaus. Todėl ji 2008-07-17 deklaravo savo bei vaiko gyvenamąją vietą Lietuvoje, savo tėvų gyvenamosios vietos adresu. V. T. teismui pateikė duomenų, kad ji ieškosi darbo Lietuvoje, vaikas yra gydomas Lietuvos gydytoju, o jai pačiai laikinai finansiškai padeda tėvai bei brolis. Be to, vaikas didesnę savo gyvenimo dalį – 292 dienas, yra praleidęs Lietuvoje, o ne Jungtinėje Karalystėje, kurioje praleido 224 savo gyvenimo dienas.

V. T. tvirtino, kad vaiko tėvas vaiku niekada nesirūpino ir išlaikymo jam neteikė, neturėjo nuolatinio darbo, nesutiko nei samdyti auklės, nei pats prižiūrėti vaiko, kad V. T. galėtų pradėti dirbti pasibaigus motinystės atostogoms. Todėl nuo 2008 m. gegužės mėnesio, kai vaikas sulaukė 9 mėnesių amžiaus, ji nebegavo ir nebegalėjo gauti jokių pajamų Jungtinėje Karalystėje. Dėl finansinių sunkumų ji su vaiku jau anksčiau buvo laikinai grįžusi į Lietuvą pas savo tėvus, o nuo tada, kai Jungtinėje Karalystėje ji nebegavo motinystės išmokų, E. M. nepajėgė finansiškai išlaikyti ne tik sūnaus bei jo motinos, bet ir savęs. Dėl nuolatinės įtampos bei tėvų nesutarimų, taip pat ir dėl šalia jų gyvenamojo būsto prasidėjusių statybų keliamo triukšmo ir dulkių berniukas tapo irzlus, pradėjo prasčiau miegoti, todėl ji, esą pasitarusi su vaiko tėvu, nusprendė neribotam laikui grįžti į Lietuvą pas savo tėvus.

V. T. teismui tvirtino, kad „(...) gražinus vaiką A. M. į Jungtinę Karalystę jam bus padaryta fizinė ir psichinė žala, jis pakliūs į kitas netoleruotinas situacijas, nes ji (suinterasuotas asmuo) su sūnumi išvyko iš Jungtinės Karalystės dėl sudėtingos finansinės padėties, dėl to, kad trise gyventi 14 kvadratinių metrų kambaryje buvo neįmanoma, o pareiškėjas nedėjo pastangų pagerinti

buitį, pareiškėjas ir ji nuolat konfliktavo, todėl sūnus tapo nervingas, irzlus, prastai miegodavo. Ji sutinka persikelti į Londoną, jei pareiškėjas užtikrins pakankamą išlaikymą sūnui, vaiko teisę į normalų būstą, tačiau pareiškėjas atsisako tokias garantijas suteikti, siūlo jai pačiai susirasti būstą (...) Vaikas būdamas Lietuvoje nepatiria sunkumų, kurie nulėmė vaiko nuolatinės vietos pakeitimo būtinybę, tačiau tuo atveju, jei vaikas būtų grąžintas į Londoną, jis patirtų stresą, jo gyvenimo sąlygos iš esmės pablogėtų, nes vaiko perkėlimas iš 120 kvadratinų metrų ploto namo su nuosavu kiemu į 14 kvadratinų metrų ploto kambarį pakenktų vaiko emocinei būklei ir jo sveikatai, sukeltų emocinį stresą, dėl vykstančių statybų vaikas nebegalėtų žaisti kieme, todėl jo grąžinimas į Londoną pakenktų vaiko sveikatai, aktyvumui, dėl prastos finansinės padėties vaikas nebegalėtų gauti visaverčio maitinimo, o jai pradėjus dirbti, vaikas nebematytų motinos. Nors pareiškėjas reikalauja grąžinti vaiką į Londoną, tačiau nepateikė jokių duomenų kaip gyvens vaikas, nesudarė ir neužtikrino jokių vaiko ir jos gyvenimo sąlygų Londone, todėl nesant jokio stabilumo, vaiko poreikių užtikrinimo garantijų ir įvertinant stresą, kurį vaikas patirs pakeitus jo kasdienę gyvenamą aplinką, akivaizdu, kad vaiko grąžinimas į jo kilmės šalį pakenks vaiko emocinei psichologinei būsenai ir sukels vaikui didelius išgyvenimus.“⁴⁹

Taip pat V. T. atkreipė dėmesį į glaudų jos ir sūnaus ryšį su Lietuvoje gyvenančiais artimaisiais bei E. M. priešiškamą vaiko, jos pačios bei jos artimųjų atžvilgiu.

VVTAIT atstovė patvirtino, jog V. T. sutinka, kad E. M. bendrautų su sūnumi ir jį lankytų bei palaikė vaiko motinos argumentus dėl galimo vaiko atsidūrimo netoleruotinoje situacijoje, jeigu jis būtų grąžintas į Jungtinę Karalystę. Atkreipė dėmesį į tai, kad vaiko tėvams gyvenant kartu, visi jo priežiūros rūpesčiai tekdavo motinai, tėvas menkai prisidėdavo prie jo auklėjimo ir netgi po vaiko išvykimo nerodė iniciatyvos tiesiogiai bendrauti su sūnumi, apskritai nelabai suvokia, koks turėtų būti pilnavertis bendravimas su vaiku. VVTAIT atkreipė dėmesį į tai, kad E. M. nepateikė duomenų apie tai, kaip ketina užtikrinti normalias gyvenimo sąlygas vaikui Jungtinėje Karalystėje bei jo tinkamą bendravimą su motina ir prašė taikyti Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytą išimtį, nes „netoleruotina situacija neapsiriboja vien psichine žala vaikui, tokia situacija gali būti ir netinkamos gyventi sąlygos“.⁵⁰

Utenos rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovas teigė, kad vaikas turi puikias fizines ir emocines gyvenimo sąlygas Lietuvoje ir vaiko tėvui netrukdoma bendrauti su vaiku, o E. M. nesirūpina, kaip ir kur jis gyventų grąžintas į Jungtinę Karalystę. Pastebėjo, kad V. T. sutiktų grįžti su sūnumi į Jungtinę Karalystę, jeigu E. M. sudarytų

⁴⁹ Vilniaus apygardos teismo 2009-03-06 nutartis civilinėje byloje Nr. N2-2189-520/2009 (S), p. 3

⁵⁰ *Ibid.*, p. 4

sūnui ir jai tinkamas gyvenimo sąlygas ten, tačiau E. M. atsisako tai padaryti ir jam apskritai nesvarbu, kur ir kaip gyventų sūnus Jungtinėje Karalystėje, jo reikalavimai grąžinti vaiką yra paremti ambicijomis ir bekompromisiai. Taip pat šios institucijos atstovas pastebėjo, kad išskirti vaiko su motina negalima.

Teismas išnagrinėjo bylą nepažeisdamas Reglamente numatyto 6 savaičių termino ir 2009-03-06 priėmė nutartį, kuria buvo atsisakyta išduoti leidimą grąžinti mažametį A. M. į Jungtinę Karalystę.

Teismas pripažino nepagrįstais V. T. argumentus, kad vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvoje ir kad vaiko tėvas sutiko, jog ji su sūnumi grįžtų į Lietuvą visam laikui. Teismas priėjo prie išvadu, kad ji su vaiku į Lietuvą atvyko laikinai ir kad ji neturėjo teisinio pagrindo vienašališkai nuspręsti dėl vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimo.

Teismas pripažino, kad V. T., negrąžinusi vaiko į kilmės valstybę pasibaigus suplanuotam vizitui Lietuvoje, pagal Konvenciją bei Reglamentą, pažeidė vaiko tėvo globos teises. Tačiau prašymą grąžinti vaiką teismas pripažino netenkintinu, nes tai pakenktų vaiko gerovei ir padarytų žalą jo interesams.

Pagal Vaiko teisių konvencijos 18 straipsnio 1 dalį, pagrindinis tėvų rūpestis turėtų būti vaiko interesai, tačiau vaiko tėvo argumentai, dėl kurių jis reikalavo grąžinti vaiką į Jungtinę Karalystę, rodė, kad ne vaiko interesai jam svarbiausi. Teismas priėjo prie išvados, kad šioje situacijoje grąžinti vaiką tėvui vien tam, kad Jungtinės Karalystės teismuose būtų išspręstas nuolatinės globos klausimas, yra netikslinga.

Teismas įvertino sudėtingą šeimos finansinę padėtį, byloje pateiktus įrodymus apie berniuko gyvenimo sąlygas Jungtinėje Karalystėje bei Lietuvoje, konfliktiškus vaiko tėvų santykius, nepalyginamai didesnę vaiko motinos indėlį į vaiko ugdymą ir priėjo prie išvados, kad šioje byloje tikslinga taikyti Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytą išimtį.

Teismas konstatavo, kad „šioje byloje, nagrinėjamoje pagal pareiškėjo E. M. prašymą, nėra nustatytos aplinkybės, kad pareiškėjas nederamai elgiasi vaiko akivaizdoje, piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis ar psichotropinėmis priemonėmis, kad naudoja smurtą. Šioje byloje kraštutine aplinkybe, patvirtinančia būsimą žalos vaiko interesams atsiradimo tikimybę, vaiką grąžinus į jo kilmės valstybę, pripažintina aplinkybė – mažamečio vaiko atskyrimas nuo motinos, su kuria jį sieja glaudus tarpusavio emocinis ryšys, ir kuriai neatimta ar apribota globos teisė, ir kuri neturi finansinių galimybių apsigyventi Jungtinėje Karalystėje iki bus išspręstas vaiko globos

klausimas, ir pareiškėjo atsisakymas užtikrinti vaiko ir jo motinos gyvenimo sąlygas Jungtinėje Karalystėje.⁵¹

Teismas pažymėjo, kad V. T. su sūnumi grįžti į ankstesnę gyvenamąją vietą Londone negalėjo, nes ten gyveno E. M., tarp vaiko tėvų yra konfliktiški santykiai, ir nuolatinė įtampa traumuotą vaiką. Nuomotis kito būsto Jungtinėje Karalystėje V. T. neturėjo finansinių galimybių, nes augindama vaiką nedirbo ir neturi pajamų, o E. M. kategoriškai atsisakė teikti išlaikymą sūniui bei finansinę paramą jo motinai. Teismas taip pat atsižvelgė į tai, kad „ekonominės krizės metu vaiko motinai ypač būtų sunku įsikurti Jungtinėje Karalystėje, susirasti darbą ir gauti pajamų.“⁵²

Pažymėta, kad byloje nėra duomenų, kokių priemonių bus imtasi užtikrinti vaiko apsaugai nuo galimų žalingų padarinių jam grįžus į Jungtinę Karalystę, todėl Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatyta išimtis šiuo atveju yra taikytina.

Nutartis nebuvo apskūsta apeliacine tvarka. Vaikas kartu su motina liko gyventi Lietuvoje.

7. 2. Sprendimo vertinimas

Kalbant apie šią teismo nutartį, užkirtusią kelią mažamečio berniuko A. M. grąžinimui į kilmės valstybę, pirmiausia atkreiptinas dėmesys, kad buvo nukrypta nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo anksčiau aptartoje nutartyje suformuluoto tarptautine praktika bei teisės doktrina pagrįsto standarto, kada galima žala vaikui, jį grąžinus, laikoma didele. Šiuo atveju byloje nebuvo duomenų apie galimą tėvo piktnaudžiavimą savo teisėmis dėl vaiko ar jo motinos atžvilgiu taikomo smurto, nederamo elgesio vaiko akivaizdoje, seksualinio išnaudojimo, priklausomybės nuo alkoholio ar psichotropinių medžiagų, kitų kraštutinių atvejų. Jungtinė Karalystė, į kurią buvo siekiama sugrąžinti vaiką, taip nėra nei karo padėties, nei badmečio, epidemijos ar stichinės nelaimės zona. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad atsisakymas grąžinti vaiką yra neteisėtas.

Tačiau šiuo atveju teismas, priimdamas sprendimą, vadovavosi prioritetinės vaiko teisių apsaugos principu, ir tai pagrindė nutartyje.

Pagal Abrahamo Maslow poreikių piramidę, žmogaus motyvacija yra hierarchiškai sutvarkyta pagal poreikius: žemiausia grandis yra fiziologiniai žmogaus poreikiai, šiek tiek aukščiau – saugumo poreikiai, dar aukščiau – priklausymo ir meilės, pagarbos poreikiai, o piramidė viršūnėje – saviraiškos poreikiai. Tik patenkinus žemesnės grandies poreikius, kyla aukštesni poreikiai.⁵³

---

⁵¹ *Ibid.*, p. 8

⁵² *Ibid.*, p. 9

⁵³ *Cit. op.* 14, p. 403-404

Kitaip sakant, jeigu mažas vaikas jaučiasi nesaugus, apleistas, nemylimas, augant gali sutrikti jo savigarbos jausmo bei kognityvinė raida.

Teismo nutartyje tiesiogiai apie tai nekalbama, tačiau motyvacija atspindi, kad būtent tokios rizikos buvo siekiama išvengti, atsisakant grąžinti vaiką.

Maži vaikai yra labai jautrūs tėvų tarpusavio santykiams. Kai šie nuolat konfliktuoja, vaikai jaučia įtampą, nesaugumą ir kaltę. Tokie išgyvenimai gali išprovokuoti vaiko psichosomatinčius negalavimus (šioje byloje buvo duomenų apie tai, kad vaikas dėl tėvų nesutarimų pradėjo prasčiau miegoti) ir sutrikdyti jo asmenybės raidą.

Šioje byloje teismas tinkamai įvertino menkas vaiko motinos galimybes įsidiarinti grįžus gyventi į Jungtinę Karalystę, atsižvelgdamas netgi į globalinę finansų krizę. Gražinus vaiką į kilmės šalį, jis neišvengiamai būtų pakliuvęs į netoleruotiną situaciją, nes arba būtų atskirtas nuo jautrios ir mylinčios motinos, kuri jį augino nuo gimimo, arba turėtų gyventi mažoje erdvėje kartu su be perstojo konfliktuojančiais abiem tėvais ir dėl to kęsti nuolatinę įtampą. Be to, labai pablogėtų vaiko buitinės gyvenimo sąlygos. Visa tai keltų grėsmę normaliai antruosius gyvenimo metus einančio vaiko kognityvinei, emocinei ir netgi fizinei raidai.

Teismas taip pat tinkamai įvertino tai, kad vaiko tėvui, nepaisant konfliktiškų santykių, niekada nebuvo trukdoma bendrauti su vaiku ir įgyvendinti savo teisių bei pareigų jo atžvilgiu. Vaiko motina netgi būtų sutikusi grįžti į Jungtinę Karalystę, jeigu jis būtų užtikrinęs normalias vaiko gyvenimo sąlygas bei teikęs išlaikymą jam. Tačiau tėvas niekada nerodė iniciatyvos ir nedėjo pastangų nei suteikti savo atžalai geras gyvenimo sąlygas, nei pilnavertiškai su juo bendrauti. Taip pat tėvas nepateikė teismui duomenų, kokių imtųsi priemonių sušvelninti galimą žalą vaikui, jam grįžus gyventi į Jungtinę Karalystę. Dėl šių aplinkybių gali kilti netgi abejonių jo tėviškais jausmais bei asmens branda.

E. M. siekė susigrąžinti vaiką į Jungtinę Karalystę, kol šios valstybės teismuose bus išspręstas nuolatinės vaiko globos klausimas, tačiau teismas priėjo prie išvados, kad vien tam grąžinti vaiką į kilmės valstybę netikslinga, nes E. M. teismui nenurodė, jog sieks išimtinės vaiko globos ir iš bylos duomenų negalima daryti prielaidos, kad tokia globa jam galėtų būti suteikta. Teismas pasakė, kad Konvencijos tikslas, kaip išdėstyta jos preambulėje, yra tarptautiniu mastu apsaugoti vaikus nuo žalingų padarinių, kuriuos sukelia jų neteisėtas išvežimas ar laikymas, nustatyti tvarką, kuri užtikrintų greitą jų sugrąžinimą į valstybę, kurioje jie nuolat gyvena, taip pat užtikrinti teisės matytis su vaiku apsaugą. Byloje surinktų įrodymų pagrindu negalima priėti prie išvados, kad vaiko motinai su vaiku atvykus į Lietuvą ir joje būnant, kol tėvai išspręs globos

klausimą, vaikui atsiras ar jau atsirado žalingi padariniai.⁵⁴ Šia išvada teismas savarankiškai paneigė prezumpciją, kad neteisėtas vaiko išvežimas savaime yra žalingas jam. Tačiau tikėtina, kad šiuo atveju toks paneigimas yra naudingas vaikui.

Galima prieiti prie išvados, kad teismas, nors ir nukrypdamas nuo suformuluotos praktikos bei doktrinos, priėmė geriausiai vaiko interesus atitinkančią nutartį, kuri apsaugo itin mažą vaiką nuo nepageidaujamų psichologinių išgyvenimų, todėl yra teisėta ir pagrįsta.

Vis dėlto ši nutartis sukeltų teisinių keblumų, jeigu vaiko tėvas Jungtinės Karalystės teisme nuspręstų siekti vaiko globos teisių ir jam pavyktų tai padaryti. Nors šiuo konkrečiu atveju tokios situacijos tikimybė yra menka, tokį teismo sprendimą Lietuva turėtų pripažinti pagal Reglamento 21 straipsnio 1 dalį. Tokiu atveju susidarytų dviprasmiška situacija, nes skirtingose valstybėse priimti su tuo pačiu vaiku susiję teismų sprendimai prieštarautų vienas kitam. Reglamento 11 straipsnio 8 dalyje numatyta, kad nepaisant sprendimo dėl negražinimo pagal Konvencijos 13 straipsnį, bet kuris vėlesnis vaiką gražinti reikalaujantis sprendimas, kurį priėmė jurisdikciją turintis teismas, siekiant užtikrinti vaiko gražinimą yra vykdomas pagal Reglamento III skyriaus 4 skirsnį. Be to, Europos Bendrijų Teisingumo Teismas yra pasakęs, kad tokio sprendimo vykdytinumui taikoma procesinė autonomija, kad nebūtų delsiama sugražinti vaiką, kuris neteisėtai išvežtas ar laikomas kitoje valstybėje narėje.⁵⁵ Tokiu atveju vienintelė išeitis iš situacijos būtų apeliacine tvarka apskųsti sprendimą dėl prašymo paskelbti teismo sprendimą vykdytinu pagal Reglamento 33 straipsnį.

Tarptautinė teismų praktika panašiais atvejais taip pat yra priešinga Vilniaus apygardos teismo sprendimui. Nors pripažįstama, kad gresiantis išsiskyrimas su pagrobėju gali sukelti žalą vaikui ir galimos situacijos, kada tokie atvejai patenka į Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytos išimties taikymo sritį, *C. v. C.* byloje⁵⁶ buvo atsisakyta taikyti šią išimtį panašiu atveju, t. y. kai vaiko motina negalėjo grįžti su vaiku į jo kilmės valstybę dėl ekonominių priežasčių. Buvo pripažinta, kad motinos pareiga yra vykti kartu su vaiku į jo kilmės valstybę ir kiek galima sušvelninti galimą žalą jam. Tėvams neturėtų būti leidžiama patiems sukurti nepalankios situacijos, t. y., atsisakyti vykti kartu su vaiku, ir tuo remtis siekiant savo tikslų. Nuosekliai šiuo keliu nuėjo ir vėlesnė tarptautinė praktika.⁵⁷

---

⁵⁴ *Cit. op.* 49, p. 7

⁵⁵ Europos Bendrijų Teisingumo Teismo sprendimas byloje C-195/08 PPU, R., 2008/C 171/42

⁵⁶ <http://www.incadat.com/index.cfm?fuseaction=convtext.showFull&code=34&lng=1>

⁵⁷ *Director General of the Department of Family and Community Services v. Davis* (1990) FLC 92-182, *Panazatou v. Pantazatos*, No. FA 960713571S (Conn. Super. Ct. Sept. 24, 1997), *N.P. v. A.B.P.*, [1999], *Re C. (Abduction: Grave Risk of Psychological Harm)* [1999], Director-General Department of Families, Youth and Community Care and Hobbs, 24 September 1999, Family Court of Australia (Brisbane), *Re S. (A Child) (Abduction: Grave Risk of Harm)* [2002], *M.G. c. R.F.*, [2002] ir kt.

Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos specialiosios komisijos, apibendrinamos Konvencijos taikymo praktiką bei teikdamos rekomendacijas taip pat ne kartą yra pabrėžusios būtinybę šią išimtį interpretuoti siaurai bei griežtai.⁵⁸

Taigi galima prieiti prie išvados, kad šis Vilniaus apygardos teismo sprendimas prieštarauja tarptautinei praktikai ir nukrypsta nuo griežto Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytos išimties taikymo standarto, tačiau atitinka tikruosius vaiko interesus.

8. Aktuali užsienio teismų praktika

8. 1. S. v. S., S. byla

Procesas buvo pradėtas dėl neteisėto 2005 m. balandžio mėnesį Lietuvoje gimusio vaiko išvežimo į Jungtinę Karalystę.

Vaiko tėvai buvo susituokę, tačiau gyveno atskirai: motina su sūnumi buvo likę Lietuvoje, o tėvas gyveno ir dirbo Švedijos Karalystėje, lankydavo savo Lietuvoje likusią šeimą.

2007 m. pradžioje motina su sūnumi, gavusi vaiko tėvo sutikimą išsivežti vaiką į užsienį trijų savaitių trukmės atostogoms, išvyko į Jungtinę Karalystę ir nebegrižo. Tuo pačiu metu ji Lietuvoje pradėjo santuokos nutraukimo procesą.

2008 m. pradžioje vaiko tėvas kreipėsi į VVTAIT dėl vaiko pagrobimo. Nedelsiant buvo susisiektas su Jungtinės Karalystės centrine įstaiga ir pradėtas teismo procesas dėl vaiko gražinimo iš Jungtinės Karalystės į Lietuvą.

Vaiko motina siekė, kad būtų pritaikyta Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatyta išimtis. Ji teigė, kad sutuoktinis netinkamai elgėsi su vaiku, vartojo smurtą, ir vaiko gražinimas į Lietuvą bei atskyrimas nuo jos sukeltų didelę psichologinę žalą mažamečiam vaikui. Be to, ji teigė, kad vaikas jau prisitaikė prie naujos aplinkos, procesas buvo pradėtas praėjus metams po vaiko išvežimo, todėl yra pagrindas taikyti Konvencijos 12 straipsnio 2 dalį.

Teismo posėdžiai kelis kartus buvo atidėti dėl vaiko tėvo neatvykimų į posėdžius motyvuojant prasta sveikata, jo pasyvumo procese.

Jungtinės Karalystės teismas, nagrinėjęs bylą, vaiko išvežimą pripažino neteisėtu, tačiau atsisakė išduoti leidimą gražinti vaiką į Lietuvą. Teismas, atsižvelgęs į bylos aplinkybes bei tėvo pasyvumą proceso metu, nusprendė taikyti Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punktą (dėl

---

⁵⁸ Ketvirtojo Specialiosios komisijos susitikimo 4.3. išvada, penktojo Specialiosios komisijos susitikimo 1.4.2. išvada

smurto šeimoje iš tėvo pusės) ir 12 straipsnio 2 dalį. Sprendimas buvo motyvuotas Jungtinės Karalystės teismų praktika panašaus pobūdžio bylose.

Teismas nusprendė, kad šiuo atveju aplinkybės, sudarančios pagrindą taikyti Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytą išimtį, egzistavo, nes galima žala vaikui bei netoleruotina situacija, jį grąžinus tėvui, vertintina kaip „nepakeliama“ (*intolerable*), o ne kaip eilinis laikinas nemalonumas, neišvengiamas gyvenamosios vietos pakeitimo atveju.⁵⁹

Šiuo atveju, kadangi buvo duomenų apie smurto šeimoje pavojų bei vaiko prisitaikymą naujoje aplinkoje, atsisakymas grąžinti vaiką yra visiškai teisėtas ir pagrįstas. Priešingas sprendimas, įpareigojęs grąžinti vaiką, kuris jau spėjo prisitaikyti naujoje aplinkoje, smurtauti linkusiam tėvui, neabejotinai būtų grubiai pažeidęs jo gerovę bei neatitiktų tikrųjų vaiko interesų. Išimties pritaikymas šiuo atveju yra visiškai suprantamas ir pagrįstas.

8. 2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pažeidimo atvejai Konvencijos įgyvendinimo kontekste

Pasitaiko atveju, kada valstybės, kurioje laikomas pagrobtas vaikas, institucijų pasyvumas bei darbo brokas nulemia EŽTT konstatuotus Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatų, susijusių su šeimos gyvenimo apsauga, pažeidimus. Siekiant plačiau atskleisti nagrinėjamą temą, kai kuriuos iš jų verta aptarti išsamiau.

P. P. v. Lenkija byla

1999 metų vasarą Lenkijos Respublikos (toliau – Lenkija) pilietė K. P., pašlijus santykiams su sutuoktiniu Italijos Respublikos (toliau – Italija) piliečiu P. P., gavusi sutuoktinio leidimą išsivežė dvi dukteris, gimusias 1992 ir 1996 metais, į savo gimtąją šalį aplankyti artimųjų, ir į Italiją su jomis nebegrižo.

P. P. netrukus kreipėsi į Italijos centrinę įstaigą. Ši susisieikė su Lenkijos centrine įstaiga, ir buvo pradėta vaikų grąžinimo pagal Konvenciją procedūra.

2000-02-07 pirmosios instancijos teismas pripažino pareiškėjo prašymą grąžinti vaikus į Italiją pagrįstu ir tenkintinu. Tačiau apeliacinės instancijos teismas šią nutartį panaikino ir grąžino bylą pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

2001-01-05 pirmosios instancijos teismas dar kartą pripažino pareiškėjo skundą pagrįstu ir tenkintinu. Motinos apeliacinis skundas buvo atmetas, ir nutartis paskelbta vykdytina.

---

⁵⁹ <http://www.incatat.com/index.cfm?fuseaction=convtext.showFull&code=1016&lng=1>

Vaikų motina bandė pateikti ir kasacinį skundą, tačiau jis nebuvo priimtas, nes, pagal Lenkijos teisę, šioje byloje apskritai negalimas.

Motina kategoriškai atsisakė grąžinti vaikus į Italiją geranoriškai, todėl tėvas pasitelkė antstolius. Tačiau motina mergaites paslėpė, ir visi bandymai jas surasti buvo nesėkmingi iki pat 2003-04-06, kada pareigūnai, lydimi vaikų tėvo bei Italijos ambasados Lenkijoje atstovo, apsupo namą kuriame buvo paslėpti vaikai. Tačiau įsiveržus į namą, vyresnioji mergaitė pareiškė, kad ji nenori vykti gyventi į Italiją su tėvu. Lenkijos pareigūnai atsisakė vykdyti teismo sprendimą, remdamiesi Lenkijos civilinio proceso kodekso nuostatomis, leidžiančioms atsisakyti vykdyti mažamečio vaiko perdavimo procedūrą, jeigu tai kelia grėsmę vaikui.

2003-07-25 Lenkijos teismas sustabdė sprendimo vykdymą. Vaikų tėvas nesėkmingai bandė apskusti šį sprendimą. Vaiko motina siekė, kad teismo sprendimas grąžinti vaikus į Italiją būtų pakeistas.

Teisminis ginčas užsitęsė, ir 2005 m. pradžioje teismas, nustatęs vaikų bendravimo su tėvu tvarką, įpareigojo vaikų motiną leisti tėvui pasimatyti su dukterimis. 2005-03-27 tėvas atvyko į K. P. tėvo namus pasimatyti su dukterimis, nematęs jų nuo 2001 metų. Tačiau jam buvo leista trumpai pasimatyti tik su viena iš mergaičių. Kitą mergaitę buvusios sutuoktinės tėvas paslėpė.

2005-06-07 teismas nusprendė pakeisti ankstesnį sprendimą dėl vaikų grąžinimo ir atsisakė tai padaryti, pritaikęs Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytą išimtį. Teismas nusprendė, kad mergaitės jau seniai gyvena Lenkijoje, kalba lenkų kalba, lanko lenkų mokyklą, turi draugų ir yra visiškai prisitaikiusios prie naujos aplinkos. Be to, jų emociniai ryšiai su motina yra labai glaudūs, o su tėvu – beveik nutrūkę. Vaikų priverstinis išvežimas į joms svetima tapusią itališką aplinką sukeltų netoleruotinų psichologinių išgyvenimų, sutrikdytų jų emocinę raidą, ir tai sudaro pagrindą taikyti minėtą išimtį pagal Konvenciją.

Ginčo metu abiejų tėvų atžvilgiu buvo pradėti ir vėliau nutraukti ikiteisminiai tyrimai bei baudžiamieji persekiojimai, taip pat ir išduoti leidimai juos suimti: dėl vengimo teikti vaikams išlaikymą – P. P. atžvilgiu, ir dėl vengimo vykdyti teismo sprendimą – K. P. atžvilgiu.

Vaikų tėvas dar 2003-02-24 buvo pateikęs skundą prieš Lenkiją EŽTT.

Jis teigė, kad Lenkija pažeidė jo teises pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį bei 6 straipsnį.

P. P. teigimu, Lenkijos valdžios institucijos nedarė nieko, kad būtų užtikrinta jo teisė matytis su vaikais bylos nagrinėjimo metu. Taip pat jis teigė, kad baudžiamasis persekiojimas jo atžvilgiu *de facto* buvo pradėtas tam, kad būtų sutrukdyta jam matytis su vaikais, nes, vengdamas galimo suėmimo, jis negalėjo atvykti į Lenkiją. Pareiškėjas teigė, kad tokiu būdu buvo sutrikdyti jo

bei mažamečių dukterų tarpusavio santykiai, nes, ilgai nebendravusios, mergaitės nuo jo kaip savo tėvo natūraliai nutolo.

EŽTT atmetė pareiškėjo argumentus dėl jo atžvilgiu neva nepagrįstai pradėto ikiteisminio tyrimo, tačiau pripažino, kad teisminis bylos dėl vaikų gražinimo nagrinėjimas užsitęsė nepateisinamai ilgai, ir kad Lenkijos valstybės institucijos iki vaikų paslėpimo nesiėmė visų įmanomų veiksmų, kurių pagrįstai būtų galima tikėtis tokioje situacijoje, siekiant užtikrinti vaikų bendravimą su tėvu, ir tuo pažeidė P. P. teisę į pagarbą jo šeiminiam gyvenimui pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį. Už šį pažeidimą pareiškėjui iš Lenkijos valstybės buvo priteista 14000 eurų.

EŽTT nustatė, kad Lenkijos institucijos veikė nepakankamai operatyviai, ypač turėdamas galvoje du laikotarpius: 1) bylinėjimosi – pertraukos tarp skundo ir teismo sprendimo užtruko po 4-5 mėnesius; 2) sprendimo vykdymo – tėvas kreipėsi į antstolį 2001-07-19, o šis procedūras pradėjo tik 2001-09-10, ir vėliau buvo nepakankamai aktyvus.⁶⁰

Atkeiptinas dėmesys į Lenkijos institucijų veiklos trūkumus ikiteisminio tyrimo P. P. atžvilgiu metu ir vėliau: nors ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas 2002-10-14, leidimas suimti P. P. galiojo net iki 2005 kovo mėn. Tai trukdė P. P. atvykti į Lenkiją pasimatyti su dukterimis bei padėti Lenkijos antstoliams įvykdyti teismo sprendimą ir yra vertintina kaip Lenkijos teisėsaugos institucijų darbo brokas.

Lenkijos institucijos šiuo atveju neužtikrino tėvo bendravimo teisių su vaikais pagal Konvenciją. Visų pirma, bylinėjimosi procesas turėjo vykti sparčiau. Antra – sprendimas buvo vykdomas nekorektiškai: priėmus galutinį teismo sprendimą, turėjo būti kuo skubiau organizuojami tėvo ir vaikų susitikimai, skatinamas bendravimas siekiant paruošti mergaites būsimam persikraustymui pas tėvą į Italiją, ir tik užtikrinus normalų tėvo ir dukterų bendravimą, joms susitaikius su pokyčiais (tai padaryti buvo ypač svarbu dėl to, kad motina kryptingai nuteikinėjo vaikus prieš tėvą) reikėjo išvežti mergaites į Italiją. Trečia – nutraukus ikiteisminį tyrimą vaikų tėvo atžvilgiu, nedelsiant turėjo būti panaikintas ir leidimas jį suimti, taip suteikiant jam galimybę atvykti į Lenkiją pasimatyti su dukterimis.

Šiuo atveju dėl Lenkijos institucijų kaltės teismo sprendimo gražinti vaikus į Italiją vykdymas tapo objektyviai neįmanomas.

Beveik identiški buvo ir *Sylvester v. Austria*⁶¹ bei *Karadžic v. Croatia*⁶² bylų atvejai, kuriose EŽTT taip pat konstatavo pažeidimus.

---

⁶⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *P. P. v. Poland*, 08/01/2008, Application no. 8677/03, <http://www.incatat.com/index.cfm?fuseaction=convtext.showFull&code=941&lng=1>

⁶¹ <http://www.incatat.com/index.cfm?fuseaction=convtext.showFull&code=502&lng=1>

Ignaccolo-Zenide v. Rumunija byla

Ginčas kilo 1990 metais tarp Prancūzijos Respublikoje (toliau – Prancūzija) gyvenusių prancūzės motinos ir rumuno tėvo dėl dviejų dukterų, gimusių 1981 ir 1984 metais.

Sutuoktiniams nutraukus santuoką, vaikų gyvenamoji vieta buvo nustatyta su tėvu, o motinai suteikta teisė matytis su vaikais. Tačiau tėvas be motinos leidimo išsivežė mergaites į Jungtines Amerikos Valstijas (toliau – JAV).

Motina pateikė skundą kompetentingam nagrinėti šią bylą Prancūzijos teismui dėl pažeistų jos teisių. Taip pat ji siekė vaikų globos. 1991-05-28 jos reikalavimai buvo patenkinti, ir vaikų gyvenamoji vieta nustatyta su motina.

Vaikų tėvas savo ruožtu JAV teismuose siekė gauti išimtinę vaikų globos teisę. 1991-09-30 jo reikalavimus teismas patenkino, tačiau sprendimas vėliau buvo panaikintas. Prancūzijoje buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl vaikų pagrobimo.

1994 metų kovo mėnesį tėvas su mergaitėmis persikėlė gyventi į Rumunijos Respubliką (toliau – Rumunija). Tais pačiais metais JAV bei Prancūzijos centrinės įstaigos pradėjo vaikų gražinimo procedūrą pagal Konvenciją.

1994-12-14 Bukarešto teismas įpareigojo tėvą gražinti mergaites motinai. Tėvas pateikė du apeliacinius skundus, tačiau jie abu buvo atmesti.

Tėvas dukteris paslėpė. Bandymai jas surasti ir įvykdyti teismo sprendimą buvo nesėkmingi. Vaikų tėvas išūliai priešinosi pareigūnams, slėpė dukteris ir nuolat nuteikinėjo jas prieš motiną. Nuo 1994 m. gruodžio iki 1995 m. gruodžio pareigūnai 4 kartus vyko vykdyti teismo sprendimo, bet visi bandymai buvo tėvo ir jo giminaičių sužlugdyti.

Tuo pačiu metu tėvas Rumunijos teismuose ėmė siekti išimtinių globos teisių vaikų atžvilgiu. Jis motyvavo tuo, kad motina nesugebės tinkamai pasirūpinti dukterimis, nes priklauso įtartinais sektai. Teigė, kad mergaitės gyvendamos su juo jaučiasi puikiai, yra gerai aprūpintos materialiai ir išauklėtos. Be to, mergaitės yra prisirišusios prie tėvo bei jo šeimos, puikiai prisitaikiusios prie gyvenamosios aplinkos Rumunijoje, o nuo motinos per daugelį nesimatymo metų nutolo ir pačios nebenori su ja gyventi.

1996-02-05 Bukarešto teismas suteikė tėvui globos teises, motyvuodamas prioritetinės vaikų teisių apsaugos principu. Motina pateikė kelis apeliacinius skundus, tačiau visi buvo atmesti ir vaikų globa palikta jų tėvui.

---

⁶² <http://www.incadat.com/index.cfm?fuseaction=convtext.showFull&code=819&lng=1>

Pirmasis vaikų ir motinos susitikimas po pagrobimo įvyko 1997-01-29 mergaičių mokykloje, dalyvaujant vaikų tėvui bei mokytojams. Mergaitės pareiškė, kad nenori gyventi su motina.

Tokiu būdu sprendimo dėl vaikų gražinimo pagal Konvenciją vykdymas tapo neįmanomas.

Vaikų motina pateikė skundą prieš Rumuniją EŽTT. Ji teigė, kad Rumunijos valstybės institucijos, privalėjusios užtikrinti teismo sprendimo dėl pagrobtų vaikų gražinimo vykdymą, buvo pasyvios ir neatliko visų veiksmų, kurių iš jų pagrįstai buvo galima tikėtis tokioje situacijoje, ir tokiu būdu pažeidė jos teises pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį.

EŽTT 2000-01-25 sprendimu konstatavo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio pažeidimą ir priteisė iš Rumunijos vaikų motinai 186000 Prancūzijos frankų kompensaciją.⁶³

Šiuo atveju akivaizdus atitinkamų Rumunijos institucijų neveiklumas vykdant teismo sprendimą gražinti vaikus. Vykdant teismo sprendimą, per metus buvo surengti 4 nesėkmingi vizitai į spėjama vaikų buvimo vietą, o vėliau vykdymo procesas dėl neaiškių priežasčių nutrauktas. Tėvas elgėsi itin įžūliai – kviečiamas neatvykdavo į centrinę įstaigą, pjudė pareigūnus ir buvusią žmoną agresyviu šunimi, ir už tai jam nė karto nebuvo paskirta jokia sankcija. Rumunijos institucijos pasiūlė vaikų motinai pačiai kreiptis į teismą dėl baudos vaikų tėvui paskyrimo. Nebuvo užtikrintos motinos bendravimo su vaikais teisės, nors motina 8 kartus vyko į Rumuniją tikėdamasi susitikti su dukterimis. Taip pat tėvas visą laiką sistemingai nuteikinėjo vaikus prieš motiną ir draudė joms bendrauti. Pirmasis mergaičių susitikimas su motina po septynerių nesimatymo metų buvo suorganizuotas netinkamai ir dar labiau traumavo vaikus.

Kadangi tėvas akivaizdžiai naudojosi Rumunijos institucijų neveiklumu, joms tenka kaltė dėl to, kad sprendimo vykdymas galų gale objektyviai tapo neįmanomas dėl vaikų interesų. Šioje situacijoje, kai tėvas, neteisėtai laikydamas vaikus pas save, akivaizdžiai darė jiems blogą įtaką – nuteikinėjo prieš motiną, ypač svarbu buvo imtis kuo skubesnių veiksmų siekiant užtikrinti motinos bendravimo su vaikais teises ir galutinai išspręsti ginčą.

H. N. v. Lenkija byla

Lenkijos pilietė M. C. ir Norvegijos Karalystės (toliau – Norvegija) pilietis H. N. gyvendami santuokoje susilaukė trijų vaikų, kurie gimė 1989, 1992 ir 1994 metais. M. C. taip pat augino sūnų iš pirmosios santuokos, gimusių 1980 metais. Santuoktiniai nutraukė santuoką 1998

---

⁶³ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Ignaccolo-Zenide v. Romania*, 25/01/2000, Application no. 31679/96, <http://www.incadat.com/index.cfm?fuseaction=context.showFull&lng=1&code=336>

metais. Vaikų gyvenamoji vieta buvo nustatyta su tėvu Norvegijoje, o motinai buvo nustatyta bendravimo su vaikais tvarka.

M. C. 1999-08-28 pagrobė vaikus iš tėvo ir išsivežė į savo tėvynę.

H. N. nedelsdamas susisiekė su Norvegijos centrine įstaiga ir pradėjo vaikų gražinimo procedūrą pagal Konvenciją. Taip pat jis Norvegijos teismuose ėmė siekti išimtinės globos teisių vaikų atžvilgiu, ir tokios teisės jam buvo suteiktos 1999-10-04.

Bylos nagrinėjimas Lenkijos teismuose užtruko, nes M. C. vis prašydavo atidėti bylos nagrinėjimą dėl prastos savo sveikatos būklės.

Varšuvos apygardos teismas tik 2000-03-02 pripažino H. N. prašymą išduoti leidimą gražinti vaikus į Norvegiją pagrįstu, tačiau sprendimo vykdymą atidėjo, kol bus išnagrinėtas M. C. apeliacinis skundas. H. N. prašė sprendimo vykdymo atidėjimo laikotarpiu atskirti vaikus nuo motinos ir apgyvendinti globos įstaigoje, nes ji neva galinti vaikus paslėpti. Tačiau teismas atsisakė tenkinti šį prašymą.

2000-07-04 apeliacinės instancijos teismas atmetė M. C. skundą, ir 2000-07-27 buvo pradėtos sprendimo vykdymo procedūros.

M. C. išsisukinėjo nuo vaikų perdavimo pareiškėjui ir juos slėpė, todėl šis kreipėsi į antstolį. Varšuvos apygardos teismas priėmė nutartį, kad vykdymo procese turi dalyvauti abi pusės. 2001-01-08 teismas įpareigojo motiną per septynias dienas perduoti vaikus tėvui ir pagrasino, kad už vengimą vykdyti teismo sprendimą ji bus nubausta. M. C. apskundė šį sprendimą, tačiau skundas buvo atmestas.

M. C. teismo sprendimo neįvykdė ir vaikus toliau slėpė. Vienintelis bandymas juos paimiti jėga iš motinos gyvenamojo būsto nepavyko, nes atvykęs antstolis su kitais pareigūnais namuose nerado nei vaikų, nei jų motinos.

Tik 2002-07-10 vienas iš vaikų, vyriausioji dukra, buvo sugrąžinta tėvui į Norvegiją iš giminaitės namų Lenkijoje, padedant tuo metu jau suaugusiam M. C. sūnui iš pirmosios santuokos.

Kitus vaikus M. C. ir toliau slėpė. Norvegijos institucijos ėmėsi veiksmų, kad M. C. kuo greičiau būtų susekta – informavo Lenkijos teisėsaugą apie M. C. banko sąskaitą, į kurią jai buvo pervedamos socialinės išmokos iš Norvegijos.

2003-02-28 M. C. buvo sulaikyta Bialystoke dėl dokumentų klastojimo bei naudojimosi svetimomis tapatybėmis sau ir savo vaikams.

2003-04-16 vaikai buvo sugrąžinti ieškovui į Norvegiją.

H. N. dar 2000-10-23 kreipėsi į EŽTT dėl pažeistų jo teisių pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 bei 8 straipsnius.

2005-09-13 EŽTT priėmė sprendimą šioje byloje, kuriuo pripažino, kad minėtieji straipsniai buvo pažeisti.

Europos Žmogaus teisių teismas konstatavo, kad Lenkijos institucijos nebuvo pakankamai aktyvios siekiant užtikrinti H. N. teises į vaikų globą bei apsaugoti juos nuo neigiamos įtakos, bylinėjimasis užtruko neprotingai ilgai, o vykdymo proceso metu atsakingos institucijos veikė pasyviai, pertraukos tarp procesinių veiksmų buvo per ilgos. Pareiškėjui buvo priteista 22000 eurų iš Lenkijos valstybės.⁶⁴

Šioje byloje labiausiai nesuprantamas yra Lenkijos teismo atsisakymas H. N. prašymu atskirti vaikus nuo motinos ir laikinai apgyvendinti globos įstaigoje, kol buvo nagrinėjamas apeliacinis skundas. Byloje buvo duomenų apie tai, kad motina gali vaikus paslėpti. Be to, po ištuokos vaikai nuolat gyveno su tėvu, o po pagrobimo kompetentingas Norvegijos teismas jam buvo suteikęs išimtinės globos teises vaikų atžvilgiu. Vaikų motina sirgo psichikos liga, nesugebėjo tinkamai pasirūpinti jais, buvo linkusi nusikalsti, neigiamai charakterizuojama, todėl sprendimas palikti vaikus motinai šioje situacijoje buvo ne tik neteisėtas, bet ir neprotingas, keliantis grėsmę jų gerovei.

Lenkijos teismai, nagrinėję bylą, ir antstoliai, turėję įvykdyti šį sprendimą, taip pat veikė netinkamai ir pasyviai, pertraukos tarp procesinių veiksmų truko po 2-4 mėnesius. Visa tai sudaro pagrindą teigti, kad buvo šiurkščiai pažeista vaikų gerovė ir sudaryta nepakenčiama situacija jiems.

Tokiais ir panašiais atvejais, kai buvimas su pagrobėju kelia tiesioginę grėsmę vaikų gerovei, itin svarbu garantuoti kuo greitesnį procesą.

Aktualumas Lietuvos teismų praktikai

Rinau bylos procesas nuo prašymo grąžinti vaiką padavimo 2006 m. spalio mėnesį iki sprendimo įvykdymo 2008 m. spalio mėnesį užtruko dvejus metus. Mergaitės tėvas M. R. jau pateikė skundą prieš Lietuvą EŽTT dėl galimai pažeistų jo teisių į šeimos gyvenimo gerbimą pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją.

Aptartais atvejais procesas užtrukdavo ilgiau – 5-7 metus. Tačiau EŽTT konstatuojant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pažeidimus šiais atvejais lemiamas veiksnys būdavo ne proceso trukmė, bet valstybės, kurios teismuose sprendžiamas vaiko grąžinimo klausimas, institucijų darbas užtikrinant proceso dalyvių teises.

---

⁶⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *H. N. v. Poland*, 13/09/2005, Application no. 77710/01

Lietuvoje nagrinėjant šią bylą procesas užsitęsė daugiausia dėl to, kad I. R. pateikinėjo vis naujus skundus bei prašymus teismams, t. y. naudojosi savo procesinėmis teisėmis tikėdamasi, kad teismai vis dėlto atsisakys grąžinti mergaitę į Vokietiją.

Tačiau laiko tarpai tarp procesinių veiksmų atlikimo taip pat kartais būdavo nepagrįstai ilgi – po 1-4 mėnesius. Įvertinant, kokią didelę žalą vaikui tokio pobūdžio bylose gali daryti per ilgai užsitęsęs procesas, Konvencijos bei Reglamento nuostatų, įpareigojančių institucijas tokiais atvejais veikti kuo sparčiau, nuoseklus laikymasis yra labai svarbus, tai pabrėžė ir Hagos tarptautinės privatinės teisės Specialioji komisija.⁶⁵

Gali būti, kad EŽTT teismas patenkins M. R. skundą ir įpareigos Lietuvą atlyginti jam padarytą žalą, nors pažeidimo mastas ir nėra toks didelis, kaip aptartais atvejais.

Siekiant išvengti panašių atvejų ateityje, Lietuvos teismai, taikydami Konvenciją, bei kitos institucijos, turėtų įvertinti EŽTT sprendimus šiose bylose ir veikti kuo operatyviau. „Greitas sprendimų priėmimas svarstant bylas pagal Konvenciją geriausiai atitinka vaikų interesus. Siekiant užtikrinti, kad prašymai būtų nagrinėjami greitai tiek pirmos instancijos, tiek apeliaciniuose teismuose, gali prireikti tam tikrų praktinių arba teisinių priemonių, užtikrinančių griežtą prašymų nagrinėjimo kontrolę.“⁶⁶

8. 3. Atsisakymo grąžinti vaikus kitais pagrindais atvejai

Kadangi Lietuvos teismų praktika Konvencijos įgyvendinimo srityje kol kas yra labai negausi ir dar tik formuojasi, o vaiko grąžinimas ne visada užtikrina, kad bus apsaugoti jo interesai, platesniam galimų išimčių taikymo kontekstui atverti tikslinga trumpai apžvelgti bent keletą atvejų, kada užsienio valstybių teismai atsisako grąžinti vaikus įvairiais dar neaptartais pagrindais.

„Norint nuosekliai aiškinti ir taikyti Konvenciją, būtina ją vertinti tarptautiniu mastu. Būtų labai naudinga, jeigu teisėjai, rengdami įgyvendinimo teisės aktus, plačiau įvertintų nagrinėjamas bylas, mokslinius darbus bei jais remtūsi.“⁶⁷

W. v. W. byla

Ginčas kilo dėl 1987 metais gimusio berniuko neteisėto išvežimo iš Australijos į Jungtinę Karalystę.

Vaiko tėvas buvo australas, o motina – Australijoje užaugusi britė, emigrantų duktė. Tėvai buvo susituokę, gyveno Viktorijos valstijoje Australijoje ir kartu augino sūnų..

⁶⁵ Ketvirtojo Specialiosios komisijos susitikimo 3.9-3.11 išvados

⁶⁶ MIKALAUŠKAITĖ, Audra, JUŠKĖNAITĖ, Asta. *Sektinos patirties vadovas pagal 1980 m. spalio 25 d. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų, 2 d.* Vilnius: 2005, p. 25

⁶⁷ *Ibid.*, p. 35

1990 m. tėvas išvyko gyventi ir dirbti į Kvinslendo valstiją Australijoje. Tuo metu sutuoktinių santykiai jau buvo įtempti. Motinos teigimu, tėvo bendravimas su sūnumi po šio išvykimo nutrūko, nors tėvas tai neigia.

1991 m. vasarą motina su savo tėvais bei sūnumi, gavusi sutuoktinio sutikimą išsivežti vaiką atostogų pas gimines savo gimtinėje, išskrido į Jungtinę Karalystę ir nebegrižo. Vėliau ji teismams tvirtino, kad tėvas leido išsivežti vaiką neribotam laikui, tuo tarpu tėvas teigė, kad davė sutikimą jį išsivežti tik 6-8 savaitėms.

Netrukus tėvas susirado advokatų kontorą Australijoje ir per ją pradėjo siuntinėti motinai laiškus, reikalaujančius gražinti vaiką į Australiją.

Tai truko iki 1992 m. vasaros, kada tėvas kreipėsi į centrinę įstaigą dėl gražinimo procedūros pagal Konvenciją.

1992-11-13 Jungtinės Karalystės teismas atsisakė išduoti leidimą gražinti vaiką į Australiją, pritaikęs Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies a punkte numatytą išimtį, t. y. vaiko gražinimo siekiančio tėvo neprieštaravimas jo išvežimui.

Priimdamas sprendimą, teismas atkreipė dėmesį į šešis svarbiausius dalykus, t. y.: 1) tinkamiausio teismo pasirinkimą, 2) galimas pasekmes pasirinkus vieną ar kitą teismą, 3) neprieštaravimo vaiko išvežimui pasekmes konkrečiu atveju, 4) situaciją, į kurią pakliūtų motina ir vaikas, jeigu būtų priimtas sprendimas gražinti jį į Australiją, 5) galimą emocinį poveikį vaikui nusprendus jį gražinti, 6) riziką sužlugdyti Konvencijos filosofiją ir tikslus, jeigu būtų atsisakyta išduoti leidimą gražinti vaiką konkretaus atvejo aplinkybėmis.⁶⁸

Šioje byloje buvo suformuluotas standartas, kurį Jungtinės Karalystės teismai taikė ir vėlesnėse bylose, sprenddami Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies a punkte numatytos išimties pritaikymo tikslingumo klausimą, pvz., *H. v. H.* bylos atveju.⁶⁹

Re S. (A Minor) (Abduction: Custody Rights) [1993] byla

1991-11-24 devynerių metų mergaitę motina nežinant mergaitės tėvui (motinos buvusiam sutuoktiniui) iš Prancūzijos išsivežė į Jungtinę Karalystę. Iki šio išvežimo mergaitė gyveno su motina Prancūzijoje ir nuolat bendraudavo su taip pat Prancūzijoje gyvenančiu tėvu.

1991-12-20 tėvas pradėjo vaiko gražinimo procedūrą pagal Konvenciją.

1992-01-17 teismas atsisakė gražinti vaiką motyvuodamas tuo, kad pati mergaitė išreiškė valią gyventi su motina Jungtinėje Karalystėje ir jau yra sulaukusi tokio amžiaus ir brandos, kada tikslinga atsižvelgti į jos nuomonę (Konvencijos 13 straipsnio 2 dalis).

⁶⁸ <http://www.incatat.com/index.cfm?fuseaction=convtext.showFull&code=52&lng=1>

⁶⁹ <http://www.incatat.com/index.cfm?fuseaction=convtext.showFull&code=169&lng=1>

Tėvo apeliacinis skundas buvo atmestas, ir vaikas liko gyventi su motina Jungtinėje Karalystėje.⁷⁰

Tokio pobūdžio bylose itin svarbu įsitikinti, kad vaiko noras likti gyventi su jį neteisėtai išsivežusiu tėvu ar motina yra tikras, o ne pagrobėjo ar kitų asmenų įtakos bei psichologinio poveikio vaikui rezultatas. Teismui tenka pareiga įsitikinti, kad tokia nuomonė vaikui nėra primesta. Tam tikslui gali būti pasitelkiama ir specialistų pagalba. Nustačius, kad vaiko noras likti su pagrobėju yra psichologinių manipuliacijų jo nebrandžia asmenybe rezultatas, vaikas yra gražinamas į kilmės valstybę.

Šiuo atveju mergaitė akivaizdžiai išreiškė valią gyventi su motina ir kategoriškai atsisakė grįžti į Prancūziją. Teismas bylą išsprendė vadovaudamasis prioritetingos vaiko teisių ir interesų apsaugos principu pagal vaiko teisių konvenciją.

Tačiau pasitaiko atveju, kada teismai nusprendžia gražinti vaiką netgi šiam prieštaraujant. Pvz., *Marshall v. Marshall* atveju buvo nuspręsta gražinti į kilmės valstybę beveik 14 metų amžiaus mergaitę, nors ši tam prieštaravo ir teismui buvo pateiktos psichologų išvados, kad ji yra pakankamai subrendusi pati priimti tokį sprendimą.⁷¹

Prieštaranga Konvencijos išimčių taikymo praktika sukuria teisinio netikrumo situaciją, kurioje įvairių valstybių teismai gali susidurti su įvairiomis praktinėmis problemomis sprenddami tokio pobūdžio ginčus.

M. G. v. S. P. byla

Mergaitės, dėl kurios pagrobimo kilo ginčas, tėvai buvo išsituokę ir gyveno JAV. Vaikas gyveno su motina, tačiau tėvai turėjo bendrą globą jos atžvilgiu.

1996 m. rugsėjo mėnesį motina su vaiku išvyko į savo tėvynę Šveicarijos Konfederaciją (toliau – Šveicarija) ir ten, Ciuricho apygardos teisme, įsiteisino sau globos teises vaiko atžvilgiu.

Tėvas tuo pačiu metu pradėjo vaiko gražinimo procedūrą pagal Konvenciją. 1996-11-15 Ciuricho apygardos teismas atmetė tėvo prašymą gražinti dukterį, tačiau 1997-03-06 Aukštesnysis Ciuricho kantono teismas šį sprendimą pakeitė ir įpareigojo motiną per 10 dienų gražinti vaiką į JAV. Motina šį sprendimą apskundė Aukščiausiam Federaliniam teismui, tačiau jos skundas buvo atmestas.

Motina atsisakė gražinti vaiką geranoriškai. Du bandymai jėga įvykdyti teismo sprendimą buvo nesėkmingi. Motina pateikė dar vieną seriją apeliacinių skundų. Skundai buvo motyvuojami neva galimu Konvencijos 20 straipsnio ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių

⁷⁰ <http://www.incatat.com/index.cfm?fuseaction=convtext.showFull&code=87&lng=1>

⁷¹ <http://www.incatat.com/index.cfm?fuseaction=convtext.showFull&code=78&lng=1>

laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio pažeidimu. Visi šie skundai buvo atmesti įvairių instancijų Šveicarijos teismų.

1998 m. gegužės mėnesį motina su dukra iš Ciuricho persikėlė gyventi į Aargau kantoną ir toliau kovojo dėl teisės auginti dukterį Šveicarijoje.

Savo tikslą jai pavyko pasiekti, kai Aargau kantono apygardos teismas, nusprendęs psichologiškai ištirti mergaitę, atmetė tėvo prašymą pripažinti ir įvykdyti 1997-03-06 Aukštesniojo Ciuricho kantono teismo sprendimą grąžinti vaiką. Tėvas šį sprendimą apskundė, tačiau Aukščiausiasis Aargau kantono teismas 2001-03-26 jo skundą atmetė. Teismas nusprendė, kad tokio sprendimo įvykdymas praėjus ketveriems metams nuo jo priėmimo prieštarautų prioritetingam vaiko teisių ir interesų apsaugos principui ir tokiu būdu pažeistų Šveicarijos įstatymus.

Mergaitė liko gyventi su motina Šveicarijoje. Sprendimą teismas motyvavo Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punktu bei to paties straipsnio 2 dalimi, vaiko teisių konvencija bei nacionaliniais Šveicarijos įstatymais.⁷²

Verta pastebėti, kad teismo sprendimas nebuvo įvykdytas beveik ketverius metus. EŽTT jurisprudencijos kontekste tai galėtų reikšti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio pažeidimą, jeigu būtų nustatyta, kad Šveicarijos institucijos neatliko visų veiksmų, kurių iš jų pagrįstai buvo galima tikėtis tokiu atveju.

Bet kokiu atveju, vaiko interesai šioje situacijoje yra svarbiausi, o jų užtikrinimas šioje situacijoje, priėmus galutinį sprendimą, priklauso nuo to, ar bus užtikrintos vaiko bendravimo su tėvu teisės ateityje.

---

⁷² <http://www.incadat.com/index.cfm?fuseaction=convtext.showFull&code=423&lng=1>

Išvados

1. Galutinis teismo sprendimas *Rinau* byloje grąžinti vaiką į kilmės valstybę atitiko Konvenciją bei tarptautinę jos įgyvendinimo praktiką, tačiau abejotina, ar tokiu sprendimu nebuvo pažeistas prioritetingas vaiko teisių ir interesų apsaugos principas. Dėl ilgai užtrukusio proceso galėjo būti pažeistos vaiko tėvo teisės pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį.

2. Teismo sprendimas *Manic* byloje neišduoti leidimo grąžinti vaiką į Jungtinę Karalystę greičiausiai atitiko mažamečio vaiko interesus, tačiau yra abejotinas teisinio pagrįstumo ir teisėtumo atžvilgiu. Doktrinoje ir tarptautinėje praktikoje pripažintas Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytos išimties taikymo standartas buvo teismo nuožiūra praplėstas.

3. Išanalizavus tarptautinę bei nacionalinę teismų praktiką Konvencijos taikymo srityje, galima prieiti prie išvados, kad vaikus neteisėtai išsivežę bei jų sugrąžinimo siekiantys tėvai paprastai stengiasi išnaudoti visas teises galimybes siekdami, kad vaikas liktų su jais arba būtų jiems grąžintas. Todėl procesas dažnai užtrunka arba yra tyčia vilkinamas, ir dėl to kyla papildomų psichologinių sunkumų vaikui, jeigu jis galų gale vis dėlto yra grąžinamas į kilmės valstybę asmeniui, nuo kurio proceso metu natūraliai nutolo. Jeigu valstybės, kurioje vyksta ginčas, atitinkamos institucijos neužtikrina sklandaus, greito, minimaliai vaikus ir tėvus traumuojančio bylinėjimosi bei sprendimo vykdymo proceso, gali būti konstatuotas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio pažeidimas.

4. Praktikoje bei doktrinoje suformuluotas Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytos išimties taikymo standartas ne visada atitinka objektyvią tikrovę, ir pasitaiko atveju, kada atsisakymas taikyti išimtį ir sprendimas grąžinti vaiką sukelia jam psichologinės žalos ar netoleruotinos situacijos grėsmę (*Rinau* bylos atvejis). Galima išeiti – platesnis išimties interpretavimas, kiekvienu konkrečiu atveju įvertinant aplinkybių visumą, įvertinant, ar vaiko grąžinimas dar labiau nepažeis jo gerovės ir pagal tai sprendžiant dėl išimties taikymo (*Manic* bylos atvejis). Draudimas taikyti Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytą išimtį, jeigu įrodoma, kad vaiką grąžinus bus imamas priemonių užtikrinti jo apsaugą, turėtų būti taikomas tik įrodžius, kad konkrečios priemonės, kurių bus imamas kiekvienu atveju, yra adekvačios situacijai ir tikrai užkris kelių kilti žalai.

5. Idealu, jeigu ginčas dėl vaiko baigiamas taikos sutartimi tarp tėvų, kurios sąlygos geriausiai atitinka vaiko interesus ir neriboja nė vieno iš tėvų bendravimo su vaiku. Galima išeiti – prievolė teismui imtis priemonių šalims sutaisyti arba alternatyvaus ginčo sprendimo taikymas dalyvaujant specialiai parengtiems specialistams, psychologams, pedagogams, vaikų teisėmis

besirūpinančios institucijos specialistams bei kitiems asmenims, galintiems padėti atrasti geriausią sprendimą.

6. Teismui priėmus sprendimą grąžinti vaiką pagal Konvenciją, iki jo įvykdymo būtina užtikrinti galimybę tėvui, kuriam turi būti grąžintas vaikas, bendrauti su vaiku, nepriklausomai nuo to, ar paduodamas apeliacinis skundas bei atliekami kiti proceso veiksmai, galintys atidėti sprendimo vykdymą. Teismui atsisakius grąžinti vaiką, taip pat turi būti garantuojama galimybė jo sugrąžinimo siekusiame tėvui bendrauti su vaiku, išskyrus atvejus, kada toks bendravimas galėtų pakenkti vaikui. Taikyti pačias skubiausias įmanomas teises procedūras vaikų grąžinimo bylose svarbu todėl, kad ilgas išsiskyrimas su vaiko grąžinimo siekiančiu asmeniu ir neteisėtas vaiko buvimas pagrobėjo globoje gali sukelti negrįžtamas pasekmes vaiko bei jo sugrąžinimo siekiančio asmens tarpusavio santykiams, dėl kurių vaiko grąžinimas prieštarautų jo tikriesiems interesams.

Santrauka

Darbe analizuojama 1980 m. Hagos konvencijos dėl vaikų grobimo civilinių aspektų įgyvendinimo praktika Lietuvos teismuose, papildyta tarptautine šios srities bylų praktika.

Pirmojoje darbo dalyje aptarti svarbiausi teoriniai klausimai, apžvelgtas šios kategorijos klausimų reglamentavimas tarptautiniu, Europos Sąjungos ir nacionaliniu lygmeniu, aktualūs proceso klausimai.

Antroji darbo dalis – dviejų Lietuvos teismuose nagrinėtų vaikų grąžinimo pagal Konvenciją bylų teorinė ir praktinė analizė, ypač prioritetingas vaiko teisių ir interesų apsaugos principo aspektu.

Rinau byloje priimtas sprendimas grąžinti vaiką į Vokietiją atitinka teisinį reguliavimą, tarptautinę praktiką ir teisės doktriną, tačiau yra abejotinas vaikų interesų aspektu. Procesas vyko ilgai, mergaitė spėjo adaptuotis naujoje aplinkoje, prisirišti prie ją neteisėtai Lietuvoje laikusios motinos ir kartu gyvenusio brolio. Teismas neįvertino visų reikšmingų aplinkybių ir Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytą išimtį interpretavo siaurai. Dėl ilgai užsitęsusio proceso galbūt buvo pažeistos vaiko tėvo teisės pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį.

Manic bylos baigtis atitiko tikruosius vaiko interesus ir apsaugojo jį nuo galimos psichologinės traumos grįžus gyventi į Jungtinę Karalystę, tačiau Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punkte numatytą išimtį teismas interpretavo plačiau, nei priimta teismų praktikoje. Dėl šio sprendimo galėtų kilti teisinių problemų, jeigu vaiko tėvui kompetentingame Jungtinės Karalystės teismuose pavyktų išsikovoti vaiko globos teises.

Trečioji darbo dalis – aktuali tarptautinė teismų praktika Konvencijos įgyvendinimo srityje. Visų pirma tai EŽTT sprendimai bylose, kuriose dėl per ilgai užsitęsusio vaikų grąžinimo pagal Konvenciją proceso buvo konstatuotas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio pažeidimas, taip pat kitos bylos, kuriose buvo atsisakyta grąžinti vaikus remiantis Konvencijos 13 straipsnio 1 dalies b punktu, 13 straipsnio 2 dalimi ir 12 straipsnio 2 dalimi.

Išanalizavus minėtą teismų praktiką, prieita prie išvadų, jog sprendimas grąžinti vaiką pagal Konvenciją ne visada atitinka jo tikruosius interesus, todėl kai kurių teisės normų įgyvendinimas bei interpretavimas keistinas platesnio išimčių taikymo bei atidesnės kiekvieno konkretaus atvejo analizės kryptimi.

Summary

The Application of The 1980 Hague Convention's on the Civil Aspects of International Child Abduction by the Lithuanian courts

In this work is analyzed The 1980 Hague Convention's on the Civil Aspects of International Child Abduction implementation in Lithuanian courts, supplemented by international case law in this area.

The first part of the work is to discuss the most important theoretical questions, look at the legal regulation in international, the European Union and national level, the actual procedure questions.

The second part of the work is to consider the theoretical and practical analysis of two child abduction cases heard in Lithuanian courts, in particular the priority of children's rights and interests of the principle point of view.

In the *Rinau* case, the decision to return the child to Germany in accordance with legal regulation, international law and legal doctrine, but it is questionable in the light of child's interests. The process protracted, and the girl managed to adapt to the new environment, took a fancy to her mother and brother who lived together. The court failed to consider all the relevant circumstances of the Convention and narrowly interpreted paragraph 1 b of the Article 13 of the Convention. Because of the long-lasting procedure it may have been violated the father's rights under the Article 8 of European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms.

The judgement in the *Manic* case fulfilled actual interests of the child and prevented him from possible psychological trauma determined by return to live in the United Kingdom, but paragraph 1 b of the Article 13 of the Convention may be applied more widely interpreted by the court, nor accepted the case in practice. This decision could lead to legal problems if the child's father succeed to gain child custody in the competent courts of the United Kingdom.

The third part of the work is an actual international case law in this area. Especially, the ECHR decisions in cases where, for a protracted return of children under the Convention procedure was violated Article 8 of European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms as well as other cases, which have refused to return children according to paragraph 1 b of the Article 13, paragraph 2 of the Article 13 and paragraph 2 of Article 12 of the Convention.

An examination of the case law, concluded that the decision to return a child under the Convention are not always met his real interests, so some law implementation and interpretation

might be replaced by a broader application of the exceptions and take more care of each case analysis of the direction.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai

- 1) 1980 m. Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų (Valstybės žinios, 2002-05-22, Nr. 51-1932);
- 2) 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501);
- 3) 1996 m. Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje (Valstybės žinios, 2003-09-26, Nr. 91(1)-4125);
- 4) 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987);
- 5) 1961 m. Hagos konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje (Valstybės žinios, 2001-08-31, Nr. 75-2640);
- 6) 2003-11-27 Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantis Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (2004 Specialusis leidimas, 2004-12-30, Nr. 1);
- 7) 2000-05-29 Tarybos reglamentas Nr. 1347/2000 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo (2004 Specialusis leidimas, 2004-12-30, Nr. 1);
- 8) 2001-05-28 Tarybos sprendimas Nr. 2001/470/EB, sukuriantis Europos teisminio bendradarbiavimo tinklą civilinėse ir komercinėse bylose (2004 Specialusis leidimas, 2004-12-30, Nr. 1);
- 9) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000-07-18 įstatymu Nr. VIII-1864 (Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262);
- 10) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 2002-02-28 įstatymu Nr. IX-743 (Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340);
- 11) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000-09-26 įstatymu Nr. VIII-1968 (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741);
- 12) 2002-03-19 Lietuvos Respublikos įstatymas dėl konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų ratifikavimo Nr. IX-793 (Valstybės žinios, 2002-05-22, Nr. 51-1928);
- 13) 2008-11-13 Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymas Nr. X-1809 (Valstybės žinios, 2008-11-29, Nr. 137-5366);

14) 1996-03-14 Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas Nr. I-1234 (Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807);

15) 2005-04-21 Lietuvos Respublikos įstatymas dėl 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, įgyvendinimo Nr. X-169 (Valstybės žinios, 2005-05-07, Nr. 58-2004);

16) 2001-08-02 Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-484 dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje ratifikavimo (Valstybės žinios, 2001-08-31, Nr. 75-2633);

17) 1997-10-16 Lietuvos Respublikos 1993 metų Hagos konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje ratifikavimo įstatymas Nr. VIII-457, (Valstybės žinios 1997-11-07, Nr. 101-2546);

18) 2002-08-21 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1322 dėl institucijos, atsakingos už konvencijoje dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų nustatytų centrinės įstaigos pareigų vykdymą, paskyrimo (Valstybės žinios, 2002-08-28, Nr. 83-3590);

19) 2009-03-25 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 209 dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 21 d. nutarimo Nr. 1322 "Dėl institucijos, atsakingos už konvencijoje dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų nustatytų centrinės įstaigos pareigų vykdymą, paskyrimo" pripažinimo netekusiu galios (Valstybės žinios, 2009-03-31, Nr. 35-1337);

20) 2006-03-24 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1- 87 dėl įgaliojimų suteikimo vykdyti centrinėms įstaigoms priskirtas funkcijas vaiko teisių ir interesų apsaugos srityje pagal tarptautines konvencijas (Valstybės žinios, 2006-04-04, Nr. 37-1322);

21) 2008-12-29 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-426 dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 M. kovo 24 d. įsakymo Nr. A1-87 "Dėl įgaliojimų suteikimo vykdyti centrinėms institucijoms priskirtas funkcijas vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos srityje pagal tarptautines konvencijas" pakeitimo (Valstybės žinios, 2009-01-06, Nr. 1-7);

22) 2008-12-29 Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-425 dėl įgaliojimų suteikimo vykdyti centrinėms institucijoms priskirtas funkcijas (Valstybės žinios, 2009-01-06, Nr. 1-6);

23) 2005-10-27 Lietuvos Respublikos teisingumo įsakymas Nr. 1R-352 dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo (Valstybės žinios, 2005-11-03, Nr. 130-4682);

24) 2009-03-30 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-93 dėl teisingumo ministro 2005 M. spalio 27 d. įsakymo Nr. 1R-352 "Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo" pakeitimo (Valstybės žinios, 2009-03-31, Nr. 35-1352).

Specialioji literatūra

1) BEAUMONT, Paul R., McELEVAY, Peter E. *The Hague Convention on International Child Abduction*. Oxford: 1999;

2) MIKALAUSKAITĖ, Audra, JUŠKĖNAITĖ, Asta. *Sektinos patirties vadovas pagal 1980 m. spalio 25 d. Hagos konvenciją dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų, 2 d.* Vilnius: 2005;

3) MYERS, David G. *Psichologija*. Kaunas: 2000;

4) ŽUKAUSKIENĖ, Rita. *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai, 2007;

5) MIKELĖNAS, Valentinas. Tarptautinių sutarčių vaiko teisių apsaugos srityje taikymas Lietuvos teismų praktikoje. *Justitia* 2006 m. Nr. 1, p. 2-12;

6) VĖBRAITĖ, Vigita. 2003 m. lapkričio 27 d. Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo (EB) Nr. 2201/2003 taikymo ribos“. *Teisė* 2007 Nr. 63, p. 107-115;

7) HÜBTEGE, Rainer. Article 13(1) b) and Judicial Practice. The Judge's Newsletter, Special Focus „*The Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction – 25 Years on!*“ Volume XI / 2006, p. 37-40 (žiūrėta 2009-09-06); interneto prieiga < <http://hcch.e-vision.nl/upload/news2006.pdf> >;

8) VONFELT, Gabriele. How can mediation be developed within the framework of the Hague Convention of 25 October 1980? The Judges Newsletter. Special focus "*The Fifth Meeting of the Special Commission to Review the Operation of the 1980 Hague Convention on Child Abduction and the Practical Implementation of the 1996 Hague Convention on International Child Protection (30 October - 9 November 2006)*" Volume XII / Spring - Summer 2007, p. 44-47 (žiūrėta 2010-01-27); interneto prieiga < <http://www.hcch.net/upload/news2007.pdf> >;

9) KAYE, Miranda. The Hague Convention and the flight from domestic violence: how women and children are being returned by coach and four. *International Journal of Law, Policy and the Family* 13, (1999), p. 191-212;

10) GRIŠKONYTĖ, Aušra. Kai vaikai tampa tėvų kovos įrankiu. *Lietuvos rytas*, 2008 m. spalio 28 d., priedas *Sveikatos gidas*, p. 9.

Praktinė medžiaga

- 1) Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *P. P. v. Poland*, 08/01/2008, Application no. 8677/03;
- 2) Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Ignaccolo-Zenide v. Romania*, 25/01/2000, Application no. 31679/96;
- 3) Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *H. N. v. Poland*, 13/09/2005, Application no. 77710/01;
- 4) Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Sylvester v. Austria*, 24/04/2003, Applications nos. 36812/97, 40104/98;
- 5) Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Karadžić v. Croatia*, 15/12/2005, Application no. 35030/04;
- 6) Europos Bendrijų Teisingumo Teismo sprendimas byloje C-195/08 PPU, *R.*, 2008/C 171/42;
- 7) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje *M. R. v. I. R.*, Nr. 3K-3-403/2008, kat. 124.2.2; 124.2.9; 124.3; 124.6 (S);
- 8) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje *M. R. v. I. R.*, Nr. 3K-3-91/2008, kat. 124.3; 124.6 (S);
- 9) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje *V. Svilainytė v. J. G. Douglas* Nr. 3K-3-377/2003 kat. 123;
- 10) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje *D. Mikuličienė v. G. Mikuličius* Nr. 3K-3-506/2003, kat. 71.4;
- 11) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *N. Gillis v. V. Ivanov* Nr. 3K-3-1003/2003, kat. 71.4;
- 12) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje *M. R. v. I. R.*, Nr. 2-111/2007, kat. 130.2.1 (N);
- 13) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje *M. R. v. I. R.*, Nr. 2-368/2007, kat. 116.8, 130.3.1;
- 14) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. rugpjūčio 27 d. nutartis civilinėje byloje *M. R. v. I. R.*, Nr. 2-516/2007, kat. 124.1, 124.3;
- 15) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje *M. R. v. I. R.*, Nr. 2-333/2008, kat. 124.2.2;
- 16) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje *I. R. v. Vokietijos Federacinė Respublika*, Nr. 2T-155/2007, kat. 130.1; 130.3.1;

17) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje *E. Rašitova v. T. Sykut, T. Sykut* Nr. 2-568/2006, kat. 94.5; 106.4; 106.8.2;

18) Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje *M. R. v. I. R.* Nr. 2-1064-3/2006, kat. (N) 130.2.1; 77.4.2;

19) Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje *E. M. v. V. T.* Nr. N2-2189-520/2009 (S);

20) Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos elektroninė duomenų bazė INCADAT (žiūrėta 2009-09-01, 2009-10-27, 2009-11-03, 2009-11-08, 2009-11-09, 2009-11-10, 2009-11-11, 2009-11-12, 2009-12-21, 2009-12-22, 2009-12-29, 2009-12-30, 2010-01-05, 2010-01-06, 2010-01-07, 2010-01-08, 2010-01-16, 2010-01-17, 2010-01-21, 2010-01-23); interneto prieiga < www.incadat.com >;

21) Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos interneto puslapio informacija (žiūrėta 2008-10-11, 2009-09-01, 2009-11-10, 2010-01-24, 2010-01-27); interneto prieiga < www.hcch.net >;

22) *Bureau de l'entraide civile et commerciale internationale* tinklapio informacija (žiūrėta 2010-01-27); interneto prieiga < <http://www.enlevement-parental.justice.gouv.fr/> >;

23) *Reunite International Child Abduction Centre* tinklapio informacija (žiūrėta 2010-01-27); interneto prieiga < <http://www.reunite.org/index.asp> >.

Travaux préparatoires

1) *Explanatory Report* by Elisa Pérez-Vera, Translation of the permanent bureau, Madrid, April 1981 (žiūrėta 2008-10-11); interneto prieiga < http://hcch.e-vision.nl/index_en.php?act=publications.details&pid=2779 >;

2) Klaipėdos apygardos teismo civilinės bylos Nr. 2-1064-370/06 medžiaga;

3) Klaipėdos apygardos teismo civilinės bylos Nr. 2-434-622/08 medžiaga;

4) Klaipėdos apygardos teismo civilinės bylos Nr. 2-725-538/07 medžiaga;

5) Europos Parlamento tarpininkės tarptautinio tėvų vykdomo vaikų grobimo atvejais Evelyne Gebhardt 2007 m. kovo 1 d. ataskaita (žiūrėta 2009-12-22); interneto prieiga < http://www.europarl.europa.eu/pdf/mediator_children/2007_05_16_midterm_report_combined_lt.pdf >;

6) *Conclusions and Recommendations of the Fourth Meeting of the Special Commission to Review the Operation of the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction (22–28 March 2001) drawn up by the Permanent Bureau*

(žiūrėta 2009-09-02, 2010-01-28); interneto prieiga < http://hcch.e-vision.nl/upload/concl28sc4_e.pdf >;

7) *Conclusions and Recommendations of the Fifth Meeting of the Special Commission to Review the Operation of the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction and the Practical Implementation of the Hague Convention of 19 October 1996 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Measures for the Protection of Children adopted by the Special Commission* (žiūrėta 2009-09-02, 2009-12-11, 2010-01-28); interneto prieiga < http://www.hcch.net/upload/concl28sc5_e.pdf >;

8) Praktinis vadovas kaip taikyti naująjį Briuselio II reglamentą (žiūrėta 2010-02-15); interneto prieiga < http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf >.